

Iskustva učitelja produženog boravka u urbanim i ruralnim osnovnim školama

---

Kovač, Tena

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:148284>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Tena Kovač

Iskustva učitelja produženog boravak u urbanim i ruralnim osnovnim školama

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Tena Kovač

Iskustva učitelja produženog boravak u urbanim i ruralnim osnovnim školama

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Sofija Vrcelj

Rijeka, 2023.

UNIVERSITY OF RIJEKA

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF
EDUCATION

Tena Kovač

Teacher experience in extended stay in urban and rural elementary schools

MASTER THESIS

Mentor: prof. dr. sc. Sofija Vrcelj

Rijeka, 2023.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisao/la rad pod naslovom: navesti naslov rada te da sam njegov autor/ica.

Svi dijelovi rada, nalazi i ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežnim izvorima, literaturi i drugom) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedene u popisu literature.

Ime i prezime studenta/ice: Tena Kovač

Datum:

Vlastoručni potpis: _____

Sažetak

Produženi boravak organizira se u sve više osnovnih škola u Republici Hrvatskoj kao odgovor na suvremeni način života koji za sobom povlači potrebu za zbrinjavanjem učenika prije ili nakon nastave. Tema ovog diplomskog rada je *Iskustva učitelja produženog boravka u urbanim i ruralnim osnovnim školama*. U teorijskom djelu diplomskog rada opisane su sve bitne sastavnice produženog boravka, a nakon toga slijedi kvalitativni dio.

Cilj istraživanja bio je ispitati iskustva učitelja produženog boravka u urbanim i ruralnim osnovnim školama u Međimurskoj županiji. Istraživanjem se želio dobiti uvid u sličnosti i razlike u organizaciji i radu produženog boravka u urbanim i ruralnim osnovnim školama, te pripremljenost i osposobljenost učitelja za provođenje ove vrste odgojno-obrazovnog rada. Pažnja je bila usmjerena i na suradnju s učiteljima redovne razredne nastave, te stručnim suradnicima. Istraživanje je provedeno na uzorku od deset učiteljica zaposlenih u produženom boravku u osnovnim školama na području Međimurske županije, od toga tri učiteljice koje su radile u urbanim osnovnim školama, te sedam učiteljica koje su radile u ruralnim osnovnim školama. Za realizaciju istraživanja korišten je polustrukturirani intervju, te pisani intervju, oba sastavljena od 11 pitanja otvorenog tipa.

Rezultati provedenog istraživanja ukazuju da ne postoje značajne razlike u organizaciji i radu produženog boravka u urbanim i ruralnim osnovnim školama. Razlike se mogu uočiti s obzirom na duljinu radnog staža učitelja zaposlenih u produženom boravku, ali ne i s obzirom na rad u urbanoj ili ruralnoj osnovnoj školi. Mlađe ispitanice iskazale su veću želju za odlaskom u redovnu nastavu. Istraživanje je pokazalo da se učitelje u produženom boravku ne uvažava dovoljno od strane roditelja i drugih odgojno-obrazovnih djelatnika. Učitelji produženog boravka lakše uočavaju probleme kod pojedinih učenika, međutim nailaze na nerazumijevanje drugih djelatnika u školi. Nekoliko ispitanica istraživanja iskazalo je potrebu za češćim i cjelodnevnim posjetima stručnog suradnika pedagoga u produženom boravku kako bi dobio bolji uvid u učenike i kako se oni ponašaju u slobodno vrijeme kada nisu na nastavi. Osim na značaj i važnost stručnih suradnika za rad učitelja u produženom boravku, istraživanje je ukazalo i na značaj dobre suradnje i komunikacije učitelja produženog boravka i učitelja redovne razredne nastave. Dobra komunikacija sa učiteljima redovne nastave uvelike im olakšava posao i omogućuje im da zajedno riješe probleme koji se javljaju kod učenika.

Ključne riječi: produženi boravak, redovna nastava, stručni suradnik pedagog

Abstract

An extended stay is organized more and more elementary schools in the Republic of Croatia in response to a modern lifestyle that entails the need to care for students before or after school. The topic of this graduate thesis is the experience of teachers of extended stay in urban and rural elementary schools. The theoretical part of the graduate thesis describes all the important components of the extended stay, followed by the qualitative part.

The aim of the paper is to examine the experiences of teachers of extended stay in urban and rural elementary schools in Međimurje County. The aim of the research was to gain insight into similarities and differences in the organization and work of extended stay in urban and rural elementary schools, as well as the preparedness and competence of teachers for carrying out this type of educational work. Attention was also focused on cooperation with regular classroom teachers and professional associates. The survey was conducted on a sample of ten teachers employed in the extended stay of elementary schools in the area of Medimurje County, three of them teachers who worked in urban elementary schools, and seven teachers who worked in rural elementary schools. A semi-structured interview and a written interview, both composed of 11 open-ended questions, were used for successful research.

The results of the survey indicate that there are no significant differences in the organization and work of extended stay in urban and rural elementary schools. Differences can be observed in terms of length of service in extended stay, but not in terms of work in an urban or rural primary school. Younger respondents expressed a greater desire to go to work in regular classes. The study showed that teachers in extended stay are not sufficiently respected by parents and other educational professionals. Teachers of extended stay are more easily aware of problems in individual students, but they encounter a lack of understanding of other school staff. Several survey respondents expressed the need for frequent and all-day visits by a professional associate of a pedagogue in an extended stay in order to gain a better insight into students and how they behave in their free time when they are not in class. In addition to the importance of professional associates for the work of teachers in extended stay, the research also pointed out the importance of good cooperation and communication between teachers in extended stay and teachers in regular classes. Good communication with regular class teachers greatly facilitates their work and enables them to work together to solve the problems of the students.

Keywords: extended stay, regular classes, expert associate of the pedagogue

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. TEORIJSKI DIO	2
2.1. Produženi boravak	2
2.2. Produženi boravak i cjelodnevna nastava	4
2.3. Povijest produženog boravka	7
2.4. Financiranje produženog boravka.....	10
2.5. Razlozi uvođenja produženog boravka	11
2.6. Produženi boravak u Međimurskoj županiji	13
2.7. Eksperimentalni program „Osnovna škola kao cjelodnevna škola“	14
2.8. Suradnički odnosi u produženom boravku	18
2.8.1. Suradnja sa učiteljima razredne nastave	18
2.8.2. Suradnja sa stručnim suradnikom pedagogom	19
2.9. Suradnja škole i roditelja	21
2.10. Pregled dosadašnjih istraživanja	23
3. PRIKAZ METODOLOGIJE ISTRAŽIVANJA	25
3.1. Istraživački pristup	25
3.2. Cilj istraživanja	25
3.3. Istraživačko pitanje	25
3.4. Uzorak istraživanja	26
3.5. Instrumentarij	26
3.6. Obrada i analiza podataka	27
3.7. Mogući rizici	28
3.8. Etičke dileme	29
4. PRIKAZ REZULTATA ISTRAŽIVANJA	30
4.1. Prikaz općih informacija o ispitanicima	30
4.2. Rezultati istraživanja i interpretacija rezultata istraživanja	34

4.2.1. Kompetencije za rad u produženom boravku	34
4.2.2. Suradnja sa učiteljima redovne razredne nastave	36
4.2.3. Sličnosti i razlike produženog boravka i redovne razredne nastave	38
4.2.4. Suradnja sa stručnim suradnikom pedagogom	43
4.2.5. Značaj stručnog suradnika pedagoga za školu i produženi boravak	45
4.2.6. Oblici podrške stručnih suradnika pedagoga produženom boravku u osnovnoj školi.....	46
4.2.7. Suradnja sa drugim stručnim suradnicima	48
4.2.8. Prednosti i nedostaci produženog boravka	50
4.2.9. Rad u produženom boravku ili redovno razrednoj nastavi	52
4.2.10. Izazovi rada u produženom boravku	55
4.2.11. Komunikacija s roditeljima	57
4.2.12. Odnos s učenicima	60
4.2.13. Održavanje discipline	62
5. ZAKLJUČAK	65
6. LITERATURA	69
7. PRILOZI	73
Prilog 1.: Privola ispitanika	73
Prilog 2.: Pisani intervju	74
8. POPIS TABLICA	76
9. POPIS GRAFOVA	77

1. UVOD

Produženi boravak organizira se u osnovnim školama za učenike nižih razreda. Suvremeno društvo zahtijeva od škole kao odgojno – obrazovne ustanove stalno prilagođavanje novim zahtjevima današnjice. Zbog užurbanog načina života i zaposlenosti roditelja javila se potreba za zbrinjavanjem učenika nižih razreda osnovne škole. Osim što im se daje mogućnost da djeca budu na sigurnom dok su roditelji na poslu, produženi boravak izvršava i svoju odgojnu i obrazovnu funkciju, s učenicima se ponavlja gradivo i piše domaća zadaća. Za mnoge roditelje to je veliko olakšanje, jer nakon cijelog dana na poslu ne moraju sa djecom pisati zadaću, već mogu slobodno vrijeme provesti sa djecom na zabavnije načine.

Dosadašnja istraživanja nisu se bavila ulogom stručnih suradnika u organizaciji i radu produženog boravka. Pravilnik o organizaciji i provedbi produženog boravka u osnovnoj školi (2019) u članku 7. navodi da je učitelj u produženom boravku osim neposrednoga odgojno-obrazovnog rada dužan: surađivati s učiteljima iz redovite nastave u svakodnevnoj komunikaciji razmjenjujući informacije, vezano uz realizaciju nastavnoga programa ili predmetnih kurikulumu i školskog kurikulumu te komunicirati i surađivati sa stručnim suradnicima škole. Iako je naglašena suradnja, oskudna su istraživanja o suradnji i komunikaciji između učitelja produženog boravka i stručnih suradnika. Također, nedostaje istraživanja koja o iskustvima roditelja o boravku njihove djece u produženom boravku.

Cilj ovog diplomskog rada je ispitati iskustva učitelja produženog boravka u urbanim i ruralnim osnovnim školama u Međimurskoj županiji, te vidjeti koje su sličnosti i razlike u organizaciji i radu produženog boravka u urbanim i ruralnim osnovnim školama. Osim toga, ukazat će se na važnost i značaj komunikacije i suradnje učitelja produženog boravka i učitelja razredne nastave, te učitelja produženog boravka i stručnih suradnika i načine na koji oni mogu doprinijeti boljem i kvalitetnijem produženom boravku u svojim školama.

2. TEORIJSKI OKVIR

2.1. Produženi boravak

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008) u članku 49. navodi kako se odgojno-obrazovni rad u osnovnoj školi može organizirati kao poludnevni ili s produženim boravkom za učenike razredne nastave, a u školama koje rade u jednoj smjeni kao cjelodnevni. Pravilnik o organizaciji i provedbi produženog boravka u osnovnoj školi (2019) produženi boravak definira kao posebni oblik odgojno-obrazovnoga rada koji se organizira za učenike izvan redovite nastave, a može se izvoditi i u vrijeme odmora za učenike, što se propisuje školskim kurikulumom i godišnjim planom i programom. On obuhvaća brigu o djeci, organiziranu prehranu, zabavu, rekreaciju, odmor, kulturno korištenje slobodnog vremena i nadzor u izvršavanju domaćih zadataka (Mićanović, 2013). Osnovne škole u Hrvatskoj danas djeluju u nekoliko osnovnih modela. Prvi model odnosi se na poludnevnu školu s proširenom djelatnošću, te drugi model s cjelodnevnom organizacijom (Puževski, 2002). U državama koje su nastale na području bivše Jugoslavije uobičajeno je da su osnovne škole organizirane u dvije smjene dok u državama Europske unije prevladava rad u jednoj smjeni. S obzirom na te razlike, didaktička rješenja za organizaciju nastave nisu svugdje jednaka. Primjerice u Finskoj je rad organiziran u jednoj smjeni, tako da svaki puni sat počinje nastava drugog nastavnog predmeta, a između je odmor u trajanju od deset do petnaest minuta (Matijević, 2006). S druge strane, sve osnovne škole u Hrvatskoj nastavu ne započinju u isto vrijeme, nastava se odvija u jutarnjoj ili popodnevnoj smjeni, no njezin početak ovisi od škole do škole. Tako negdje jutarnja smjena može počinjati u sedam sati i trideset minuta, a u nekim školama u osam sati.

Puževski (2002.) opisuje kako se produženi boravak u osnovnim školama može organizirati tako što se radni dan u školi dijeli na dva dijela. U jednoj polovici organiziraju se aktivnosti programskog djelovanja škole, te se taj dio odnosi na sve učenike škole jednako, a u drugoj polovici dana sadržaji dnevnog boravka koji zahvaćaju samo neke učenike. Donedavno su se sadržaji dnevnog boravka smatrali neškolskim aktivnostima, koje su se, i još se i danas u dosta škola, obavljaju izvan škole, kao na primjer pisanje domaćih zadaća. Dakle, u jednoj polovici dana u školi svi učenici žive zajedno u svojim razredima, a u drugoj polovici samo dio njih ostaje u školi. Sistem rada u produženom boravku je takav da se u produženom boravku radi ono što se radilo na nastavi toga dana, odnosno rad produženog boravka nadovezuje se na nastavni rad (Lovrentjev, 2005; Vasta, Haith i Miller, 1998). Učenici koji

nakon redovne nastave odlaze svojim kućama, samostalno ili uz pomoć roditelja dužni su napisati domaću zadaću, dok učenici koju ostaju u produženom boravku zadaću pišu sa učiteljima koji su zaposleni u produženom boravku. Iako primarni cilj produženog boravka nije pisanje domaće zadaće, sve se više naglasak stavlja na ispunjavanje tog cilja, budući da je on važan roditeljima i olakšava im brigu o djeci nakon što se vrate kući iz boravka.

Urek i Petljak Jakunić (2010) navode ciljeve realizacije sadržaja u produženom boravku koji su u skladu s općim ciljevima osnovnog obrazovanja:

1. Omogućiti djetetu pun život i otkriti njegove/njezine pune potencijale kao jedinstvene osobe.
2. Omogućiti djetetu njegov/njezin razvoj kao socijalnog bića kroz život i suradnju s ostalima kako bi doprinijela/doprinio dobru u društvu.
3. Pripremiti dijete za daljnje obrazovanje i cjeloživotno učenje (učiti kako učiti).

Produženi boravak osim što pomaže učenicima u postizanju boljih školskih rezultata, radi se i na emocionalnom i socijalnom rastu i razvoju učenika. Program produženog boravka sadržajno se može podijeliti u dva segmenta: vrijeme učenja i slobodno vrijeme. S obzirom na tu podjelu, kada govorimo o planiranju produženog boravka možemo govoriti iz dvije perspektive: obrazovno-odgojne i odgojno-obrazovne (Lovrentjev, 2005). Iz navedenog planiranja može se zaključiti da su produženi boravak i redovna razredna nastava međusobno povezani, te im je zajednički cilj razvoj punog potencijala učenika u školi, što je puno širi cilj od samog pisanja domaće zadaće.

2.2. Produženi boravak i cjelodnevna nastava

Cjelodnevni boravak, poseban je vid produženog boravka, te ujedno i drugi model organiziranja odgojno-obrazovnog rada u školi. Cjelodnevni boravak pruža učenicima mogućnosti zadovoljenja razvojnih potreba za učenjem, radom, kretanjem, te igrom (Lovrentjev, 2005; Vasta, Haith i Miller, 1998).

Koraj (1985) opisuje tri vrste škola s produženim radnim danom:

1. Škole s produženim boravkom u kojima se organizira produženi rad grupa učenika iz raznih razreda i odjela
2. Škole s cjelodnevnom boravkom u kojima se organizira produženi rad cijelih razrednih odjela, ali nisu uključeni svi razredni odjeli
3. Cjelodnevene osnovne škole u kojima produženi radni dan obuhvaća sve učenike i sve razredne odjele

Iz navedene literature daje se zaključiti kako se cjelodnevna nastava i produženi boravak nisu razvili u Hrvatskim školama tek nedavno, međutim oni se nisu jednako razvijali na svim prostorima u Hrvatskoj.

U ovom radu bavimo se produženim boravkom, te sve ispitanice koje su sudjelovale u istraživanju rade u produženom boravku. Da bi bila jasnija distinkcija između produženog i cjelodnevnog boravka u nastavku slijede osnovne razlike između ova dva načina organizacije školskog dana.

Produženi boravak sastoji se od heterogenih i homogenih grupa učenika, različitih uzrasta i razrednih odjela. Heterogene grupe učenika sastavljene su od učenika različitih razreda, dok su homogene grupe sastavljene od paralelnih odjela jednog razreda, te takve grupe čine novi kolektiv koji je u potpunosti različit od kolektiva koje nalazimo u redovnoj nastavi. Samo se iznimno u produženom boravku nalazi jedan cijeli razredni odjel. S druge strane, cjelodnevni boravak pohađaju cijeli razredni odjeli, onako kako su formirani u redovnoj nastavi. Produženi boravak odvija se u suprotnoj smjeni od redovne nastave, te se sve aktivnosti produženog boravka odvijaju nakon ili prije redovne nastave. U cjelodnevnom boravku odgojno-obrazovne djelatnosti odvijaju se bez izmjene, u kontinuitetu, te se nastava isprepliće s aktivnostima boravka. U prvom dijelu dana sjedinjena je nastava i samostalno učenje dok se u popodnevnim satima realiziraju predmeti i aktivnosti koji relaksiraju učenike. Rad u

produženom boravku realizira nastavnik koji nije u redovnoj nastavi, a u cjelodnevnoj nastavi prakticira se rad istog nastavnika za jedan nastavni predmet u redovnoj nastavi i u izvannastavnom učenju (Puževski, 2002). Tablica 1 prikazuje osnovne razlike produženog boravka i cjelodnevnog nastave.

Tablica 1. Razlika produženog boravka i cjelodnevnog nastave

PRODUŽENI BORAVAK	CJELODNEVNA NASTAVA
Jedna učiteljica	Dvije učiteljice
Heterogene skupine	Homogene skupine
Neizvršene obveze (pisanje domaće zadaće i ponavljanje gradiva) učenici trebaju izvršiti kod kuće.	Učenik sve školske obveze (pisanje domaće zadaće i ponavljanje gradiva) treba izvršiti u školi.

Dok bi se u produženom boravku trebale ispuniti sve školske obaveze (domaća zadaća i ponavljanje gradiva), ukoliko se one ne ispune, na učenicima je da to učine kod kuće, a u cjelodnevnom boravku sve školske obaveze trebaju se obaviti u školi kako bi učenici kod kuće bili slobodni. Međutim, danas se sve više teži tome da učenici koji pohađaju produženi boravak, također trebaju ispuniti sve školske obaveze za vrijeme boravka kako bi kod kuće bili slobodni. Za oba oblika organizacije nastave potrebno je (Farbman, 2015):

- Suradnju planirati na vrijeme
- Osigurati školski ručak
- Kontinuiranu i strukturiranu nastavu i ostale aktivnosti koje trebaju biti konceptualno srodne
- Uključiti u koncept proširene mogućnosti učenja, individualne mjere podrške i domaće/školske zadaće
- Slobodne aktivnosti uključene u koncept kao pedagoška zadaća
- Aktivnosti izvan nastave trebaju odgovarati interesima i potrebama učenika
- Omogućiti alternativne oblike nastave
- Poticati socijalno učenje
- Zajamčiti odgovarajuće oblike kadrovske, prostorne i materijalne resurse.

Do sada u Hrvatskoj nije se raširila praksa provođenja cjelodnevnog nastave u osnovnim školama, ali od iduće školske godine (2023./2024.) provoditi će se eksperimentalni

četverogodišnji program cjelodnevne nastave u 64 osnovnih škola. Pokušaj uvođenja cjelodnevne nastave u društvu nije prihvaćen najbolje jer se smatra da hrvatski sustav obrazovanja i hrvatske osnovne škole nisu spremne provoditi takav oblik odgojno-obrazovnog rada. U nastavku rada biti će detaljnije opisan sam eksperimentalni četverogodišnji program cjelodnevne nastave u Hrvatskoj.

2.3. Povijest produženog boravka

Organiziranje produženog boravka u hrvatskim osnovnim školama javlja se početkom 60-ih godina prošlog stoljeća. 1955./56. godine uvodi se produženi boravak u Eksperimentalnu osnovnu školu Jordanovac u Zagrebu. U početku se organizira za učenike bez roditeljskog nadzora, s problemima u učenju ili ponašanju koji kod kuće nemaju prikladne uvjete za učenje (na primjer učenici bez stana, bez roditelja, pedagoški zapušteni, siromašni). S vremenom javlja se sve više nastavnika i roditelja koji traže uključivanje učenika u produženi boravak (Jugović i sur., 1967). Suvremeno društvo daje novi zadatak školama, zaštitu i brigu o djeci. U suvremenim uvjetima, produženi boravak je dominantno orijentiran za djecu čiji roditelji su zaposleni. Produženi boravak proširuje djelatnost škola, te škola postaje partner u odgoju (Doutlik, 2011). Karakteristike suvremenog života nameću potrebu za brigom o djeci u mladoj dobi nakon redovne nastave (Bognar i Matijević, 2002). Roditelji postaju nezadovoljni jer njihova djeca redovnom nastavom ne uspijevaju ispuniti sve svoje školske obaveze, a oni im ne mogu pružiti adekvatnu pomoć (Jugović, Puževski i Marčinko, 1967). Tucman (2011) spominje da su roditelji zbog tempa života kakav prevladava u 21. stoljeću prisiljeni zanemariti odgoj vlastitoga djeteta ili se odreći društvenog angažmana. Gotovo je nemoguće ta oba segmenta držati na kvalitetnoj razini. Zbog toga svake godine sve više roditelja ima potrebu koristiti usluge produženog boravka u školama, te se on počinje organizirati u svim gradovima širom Republike Hrvatske (Lovrentjev, 2005).

Povijest produženog boravka možemo prikazati u pet faza (Koraj, 1985). :

1. Prva faza „zaštitna grupa“ od 1956. do 1962. godine.

U ovu fazu spada Eksperimentalna osnovna škola Jordanovac u Zagrebu gdje su dolazili učenici koji su imali probleme s učenjem i negativne ocjene. Bilo je to razdoblje u kojoj su učenici uz pomoć učitelja i najboljih učenika osmih razreda rješavali domaću zadaću u školi. Od 1960/61. Organizirane su dvije stalne grupe produženog boravka, jedna za niže razrede, te druga za više razrede osnovne škole.

2. Druga faza je produženi boravak s tzv. „socijalnim grupama“ od 1963. do 1967. godine.

Produženi boravak u ovom razdoblju organizira se dominantno iz socijalnih razloga, a sudjelovali su i učenici s izraženim problemima u učenju i ponašanju. Primarni cilj bio je

rješavanje domaće zadaće, te pomoći učenicima da isprave loše ocjene i uspješno završe razred.

3. Treća „zlatna“ faza od 1968. do 1972. godine.

Produženi boravak u ovom razdoblju širi se svake godine na novih dvadeset do trideset osnovnih škola.

4. Četvrta faza ili „razdoblje stagnacije u širenju boravka učenika“ od 1973. do 1981. godine

Broj učenika koji pohađaju produženi boravak stagnira, te dolazi do promjena u unutarnjoj organizaciji produženog boravka. Učenici viših razreda sve manje polaze produženi boravak u školi, te se nastoji učenje u cjelodnevnom boravku integrirati s nastavom.

5. Peta faza, „razdoblje iščekivanja“ donosi probleme u organizaciji produženog boravka u osnovnim školama.

Bilo je teško pronaći novčana sredstva za širenje produženog boravka. Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju donosi odredbu o upisu šestogodišnjaka u osnovnu školu, te se integriraju djeca s teškoćama u razvoju u redovan odgojno-obrazovni rad čime se povećava broj učenika i otežava organizacija boravka (Koraj, 1985).

U ovom razdoblju najrazvijeniji je produženi boravak u gradskim središtima na što je utjecala zaposlenost obaju roditelja, veće materijalne mogućnosti industrijskih središta, te veće prostorne mogućnosti gradskih škola (Koraj, 1985).

Istraživanje koje se provodilo u sklopu ovog diplomskog rada pokazalo je da sličan problem, kao što je postojao u petoj fazi problem pronalaska novčanih sredstava, postoji i danas. Pojedine škole nemaju prostornih mogućnosti za provođenje produženog boravka, dok one škole koje ga provode većim dijelom nemaju poseban prostor za produženi boravak, već se on provodi u učionicama razredne nastave. Zbog nedostatka novčanih sredstava nemaju mogućnosti izgradnje dodatnih prostora, a osim toga učiteljima u produženom boravku nedostaju i materijali za rad. Osim toga, ranije istraživanje pokazalo je da su čimbenici nezadovoljstva učitelja radom u produženom boravku organizacijski problemi, neuvažavanje učitelja produženog boravka i uvjeti rada (Doutlik, 2011).

Problem koji se javlja je činjenica da učitelji koji rade u boravku su učitelji razredne nastave koji ne stječu posebno obrazovanje za rad u produženom boravku (Lovrentjev, 2005). Kako sve više raste broj zainteresiranih za upis u produženi boravak, tako se učitelji zaposleni u boravku susreću sa sve težim zahtjevima, za koje nerijetko nisu pripremljeni.

Činjenica da se danas produženi boravak izvodi i u područnim školama, a ne samo u velikim gradskim školama je potvrda porasta potražnje za izvođenjem produženog boravka u Republici Hrvatskoj. Međutim, škole u Hrvatskoj nemaju prostornih mogućnosti za organizaciju produženog boravka za veći broj učenika. Ukoliko se javi veliki broj učenika prvih i drugih razreda za pohađanje produženog boravka, škole često nisu u mogućnosti organizirati i produženi boravak za treći i četvrti razred.

2.4. **Financiranje produženog boravka**

Produženi boravak u osnovnim školama Republike Hrvatske nije besplatan te se financira i/ili sufinancira sredstvima jedinice lokalne, odnosno područne (regionalne) samouprave, iz drugih izvora te uplatama roditelja učenika uključenih u produženi boravak. Troškovi provedbe uključuju troškove plaća učitelja, didaktički i drugi materijal i pribor potreban za rad te troškove prehrane učenika (Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, 2008).

Dosadašnja istraživanja nisu ispitivala razloge zbog kojih roditelji upisuju djecu u produženi boravak. Istraživanje usmjerena na ovaj problem dala bi uvid u to koji je primarni razlog zašto roditelji ne upisuju djecu u produženi boravak. Osim toga, rezultati bi, također mogli poslužiti i kao smjernica koncipiranja i organizacije produženog boravka.

2.5. Razlozi uvođenja produženog boravka

Zbog potrebe zbrinjavanja djece nakon ili prije redovne nastave sve više škola organizira produženi boravak. Razlozi uvođenja produženog boravka u osnovne škole su višestruki, a možemo ih podijeliti na (Puževski, 2002).:

- Pedagoške razloge
- Ekonomske razloge
- Društveno – političke razloge
- Zdravstvene razloge

Produženi boravak kao specifična organizacija nastave pojavljuje se kao odgovor na zahtjeve roditelja koji su nezadovoljni jer djeca redovnom nastavom ne uspiju ispuniti sve školske obaveze, a oni samo nisu dovoljno stručni da bi im pomogli. Pedagoški razlozi smatraju se ključnima za uvođenje produženog boravka u osnovne škole. U produženom boravku učenici ponavljaju gradivo, pišu domaću zadaću, te im se po potrebi dodatno objašnjava gradivo koje u redovnoj nastavi nisu uspjeli usvojiti i sve to pod vodstvom stručne osobe, odnosno učitelja razredne nastave (Puževski, 2002). Nastoji se roditeljima omogućiti da slobodno vrijeme koje njihovo dijete ima kod kuće mogu iskoristiti za zajedničko druženje, a ne za ispunjavanje školskih obveza.

Obitelj, koja se sastoji od zaposlenog oca, majke kao domaćice i dvoje ili više djece školske dobi više nije prevladavajući model sadašnje obitelji, te središnje polazište društveno-političke argumentacije obično se poziva upravo na dalekosežne promjene u instituciji obitelji. Zbog sve većeg zapošljavanja majki, javlja se potreba za produženim boravkom.

Ekonomske razloge možemo podijeliti na one koji se tiču odgojno obrazovnih rezultata, te one koji se odnose na izravno ekonomsko stanje u društvu (Puževski, 2002). Za razliku od prošlosti, kada je muškarac bio zadužen za financiranje obitelji, dok je žena ostajala kod kuće i brinula o djeci, danas su u velikoj većini slučajeva oba roditelja zaposlena i grade vlastite poslovne karijere. Nakon dana na poslu roditelji su primorani sa svojom djecom pisati domaću zadaću i posvetiti se svim školskim obavezama koje djeca imaju, te im ostaje vrlo malo slobodnog vremena koje mogu koristiti sa svojom djecom. Kako se nijedan od roditelja ne bi trebao odreći poslovne karijere, a također, pritom da ne zanemaruju odgoj vlastitog djeteta, škole daju mogućnost roditeljima da upišu svoje dijete u produženi boravak. Osim što

će dijete nakon nastave biti na sigurnom, učitelji zaposleni u produženom boravku sa djecom će napisati domaću zadaću, te po povratku iz škole djeca i roditelji mogu zajedno provesti svoje slobodno vrijeme (Tucman, 2011).

Zaposlenost oba roditelja dovela je i do povećanja standarda ima negativan utjecaj na djecu jer odrasli veći dio dana nisu kod kuće, te djecu po povratku iz škole dočeka prazan dom. Škole iz tog razloga pomažu roditeljima, te zbrinjavaju djecu nakon redovne nastave, kako bi pomogli roditeljima u odgoju i omogućili im da obave svoj posao do kraja dok su njihova djeca zbrinuta i na sigurnom. Osim učenika čiji roditelji su zaposleni, produženi boravak pohađaju učenici koji se nalaze u lošoj financijskoj situaciji, te zanemareni učenici bez podrške roditelja. Produženi boravak ne organizira se samo kako bi se postigli bolji obrazovni rezultati, već i radi kvalitetnog i sigurnog zbrinjavanja djece (Puževski, 2002).

Pomoću produženog boravka škola ima bolje mogućnosti podržati učenike u njihovim individualnim prednostima i slabostima. Osobito slabi učenici mogu iskoristiti posebne ponude podrške škola, ali i učenici s boljim rezultatima također mogu iskoristiti potencijale škole u skladu sa svojim posebnim talentima. Uvođenjem produženog boravka u osnovnim školama veliki dio ili čak cijela roditeljska aktivnost vezana uz školu prebacuje se natrag na školu, što joj omogućuje bolje kompenziranje razlika koje proizlaze iz različitih mogućnosti i potpore obitelji.

Tijekom školovanja djece škole nastoje ukloniti sve nepravilnosti koje se pojavljuju kao prepreke djetetovom pravilnom rastu i razvoju. Kretanje i tjelovježba, higijena i pravilna prehrana doprinose pravilnom rastu i razvoju, a produženi boravak daje školama veće mogućnosti za kontrolom u navedenim segmentima. Tijekom produženog boravka djeci se može osigurati zdravi obrok. Osim vremena namijenjenog za pisanje domaće zadaće, produženi boravak ima i vrijeme namijenjeno vježbanju i kretanju. Danas kada su djeca u velikoj mjeri okružena tehnologijom i svoje slobodno vrijeme koriste kako bi ga proveli ispred računala, televizije ili mobitela, važno je, da se barem u školi kreću i provode vrijeme u prirodi (Puževski, 2002). Produženi boravak učiteljima daje slobodu u organizaciji slobodnog vremena djece, te se mogu organizirati različite aktivnosti koje će obogatiti kurikulum. Ovisno o afinitetima učitelja i učenika mogu se organizirati primjerice učenje stranih jezika, sport, izleti u prirodu, učenje praktičnih vještina i slične aktivnosti.

2.6. Produženi boravak u Međimurskoj županiji

Međimurska županija ukupno ima 32 osnovne škole, broj obuhvaća samo matične osnovne škole, bez područnih škola, te Centar za odgoj i obrazovanje Čakovec i Umjetničku školu Miroslava Magdalenića Čakovec (Međimurska županija, 2023). III. osnovna škola u Čakovcu započela je s radom 1971. godine, te je bila prva osnovna škola u Međimurskoj županiji koja je organizirala produženi boravak i on se u njoj organizira posljednjih 22 godine (III. Osnovna škola, 2023). Kao i u ostatku Republike Hrvatske tako i u Međimurskoj županiji posljednjih godina raste broj škola koje organiziraju produženi boravak, ali i dalje većina škola je bez produženog boravka.

Europskim projektom „IŠKULICĂ-ŠKOLICA jednakih mogućnosti u obrazovanju“ koji je trajao od rujna 2018. do kraja studenog 2019. godine, djeca i učenici romske nacionalne manjine uključili su se u predškolske programe i program produženog boravka s ciljem potpune integracije u osnovnoškolsko obrazovanje na području Međimurske županije. U sklopu projekta osnovne škole Podturen, Mala Subotica, Kotoriba i Orehovica organizirale su produženi boravak za učenike romske nacionalne manjine, a takva praksa nastavlja se i danas (Međimurska županija, 2018).

Prema popisu stanovništva iz 2021. godine u Međimurskoj županiji živi 6.954. (6,61%) Roma od ukupno 105.250 stanovnika. Zbog tendencije ranog napuštanja školovanja kod djece Romske nacionalnosti, škole ih nastoje što duže zadržati u školskim klupama i omogućiti im što kvalitetnije obrazovanje. Česti obiteljski problemi dovode do slabijih školskih postignuća, a osim toga nemaju jednake financijske mogućnosti kao ustaljeni učenici prilikom nabave školskog pribora. Iako se radi na tome da se tim učenicima omogući jednako osnovnoškolsko obrazovanje, okolina iz koje dolaze ih sputava u tome. Nerijetko se dešava da im kod kuće uzmu ili unište školski pribor koji dobiju. Zbog ovakvih situacija ostavljaju u školama knjige i bilježnice, međutim time nemaju mogućnost ponavljati gradivo kod kuće, pa je pravo pitanje koliko se doista postiže jednak osnovnoškolski odgoj i obrazovanje za sve.

2.7. Eksperimentalni program „Osnovna škola kao cjelodnevna škola“

U Hrvatskoj od iduće školske godine (2023./2024.) započinje eksperimentalni četverogodišnji program cjelodnevne nastave u 64 osnovnih škola. Postavlja se pitanje kako će cjelodnevna nastava utjecati na produženi boravak u budućnosti, te hoće li učitelji zaposleni u produženom boravku, uvođenjem cjelodnevne nastave postati tehnološki višak?

„Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine u središte stavlja čovjeka i postavlja zadaću zajedničkog djelovanja u svrhu ostvarenja vizije Hrvatske 2030. godine kao konkurentne, inovativne i sigurne zemlje prepoznatljivog identiteta i kulture, zemlje očuvanih resursa, kvalitetnih životnih uvjeta i jednakih prilika za sve.“ (MZO, 2023).

U ostvarivanju te vizije sustav odgoja i obrazovanja prepoznaje se kao društvena i gospodarska investicija, te kao najmoćnije sredstvo za ostvariti društvene i gospodarske promjene koje će doprinijeti društvenoj koheziji i stvaranju društveno odgovornih građana. Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine ukazuje nam potrebu da se na adekvatan način odgovori na brojne izazove odgojno-obrazovnog sustava u Hrvatskoj, te da se pritom postavljaju i ostvaruju i neki viši ciljevi. Jedan od takvih ciljeva je i program cjelodnevne nastave u osnovnim školama.

Program cjelodnevne osnovne škole središnji je reformski program u sustavu općeg obaveznog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj s ciljem da se unaprijedi kvaliteta sustava odgoja i obrazovanja, koja će biti primjerena zahtjevima 21. stoljeća.

Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske uputilo je 22. ožujka 2023. godine javni poziv kojim se škole poziva na sudjelovanje u provedbi Eksperimentalnog programa „Osnovna škola kao cjelodnevna škola – Uravnotežen, pravedan, učinkovit i održiv sustav odgoja i obrazovanja“.

„Javni poziv objavljen je na temelju ciljeva Nacionalne razvojne strategije Republike Hrvatske do 2030. godine, Nacionalnog plana razvoja sustava obrazovanja za razdoblje do 2027. godine koji je Vlada Republike Hrvatske usvojila na 203. sjednici 22. ožujka 2023. i Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021. – 2026. (NN 78/21).“ (MZO, 2023a)

Eksperimentalni program provoditi će se kako bi se moglo sagledati sve vrijednosti novog modela rada osnovnih škola. Svi uključeni u program i sustav odgoja i obrazovanja dobiti će

moćnost da iznesu vlastito mišljenje o novom modelu rada. Javnim pozivom željelo se odabrati najmanje 50 osnovnih škola koje će sudjelovati u svim predviđenim aktivnostima provedbe Eksperimentalnog programa u trajanju od četiri školske godine, a u konačnici izabrano je njih 64. U Međimurskoj županiji prijavila se samo jedna škola, te je ona ujedno i izabrana da sudjeluje u eksperimentalnom programu, a to je Osnovna škola Podturen, sa svojom matičnom osnovnom školom, dok njene područne škole, Miklavec, Novakovec, Sivica, nisu izabrane da sudjeluju u programu (MZO, 2023b)

Odabrane jednosmjenske škole provodit će se od 1. do 8. razreda u školskoj godini 2023./2024., 2024./2025., 2025./2026. i 2026./2027. Školama koje su odabrane da sudjeluju u eksperimentalnom programu financirati će se prilagodba i opremanje škole. Iznos koji će se izdvojiti za škole uključene u Eksperimentalni program iznosi 15 milijuna eura, što je u prosjeku 300.000 eura po školi. Ulaganja koja će se vršiti odnose se na radove koji ne zahtijevaju izdavanje građevinske dozvole (MZO, 2023a):

- povećanje kapaciteta postojeće školske kuhinje i njezino opremanje
- povećanje kapaciteta postojeće blagovaonice i njezino opremanje
- dodatno uređenje i opremanje prostora škole za cjelodnevni boravak učenika u školi
- dodatno opremanje učionica, kabineta i praktikuma u funkciji izvođenja odgojno-obrazovnih programa
- dodatno uređenje i opremanje prostora za profesionalni rad učitelja u školi
- radovi na adaptaciji i opremanju školskih igrališta/ školskih sportskih dvorana
- dodatno uređenje i prilagođavanje postojećih sanitarnih čvorova
- dodatno poboljšanje klimatizacijskih uvjeta u školi
- dodatno opremanje prostora više namjena

U okviru Eksperimentalnog programa Ministarstvo i agencije iz sustava odgoja i obrazovanja organizirat će i provoditi stručna usavršavanja, edukacije i informiranje učitelja, stručnih suradnika i ravnatelja, te su obrazovni djelatnici odabranih škola obvezni sudjelovati u aktivnostima koje organizira Ministarstvo, a koje su usmjerene na razmjenu iskustava s drugim osnovnim školama u Hrvatskoj, osnivačima škola, roditeljima i drugim uključenim dionicima tijekom provođenja Eksperimentalnog programa.

Ministarstvo će organizirati stručno praćenje primjene i vanjsko vrednovanje ishoda Eksperimentalnog programa. Nositelj aktivnosti vanjskog vrednovanja Eksperimentalnog

programa u svim aktivnostima ishoda je Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja (NCVVO).

Prijavu za sudjelovanje u Eksperimentalnom programu mogle su podnijeti matične osnovne škole koje izvode redovni odgojno-obrazovni program i zadovoljavaju iduće uvjete (MZO, 2023a):

- rade u jednoj smjeni
- tijekom Javnog poziva ne rade u jednoj smjeni, ali u skladu s Javnim pozivom pruže vjerodostojne dokaze o ispunjavanju svih uvjeta za jednosmjenski rad
- rade u jednoj smjeni u koju je uključena najmanje polovica učenika škole te će sve vrijeme Eksperimentalnog programa raditi u jednoj smjeni - jedna organizacijska jedinica (matična ili područna škola) može organizirati odgojno-obrazovni rad različit od jednosmjenskog rada

Odabranim uzorkom osnovnih škola koje će sudjelovati u Eksperimentalnom programu žele se zadovoljiti određeni kriteriji:

- uravnotežene geografske raspodjele škola
- zastupljenosti škola iz urbanih i ruralnih područja, manjih i većih sredina u kojima škola radi
- općih socioekonomskih i razvojnih pokazatelja sredina u kojima škola djeluje
- zastupljenosti škola različite veličine s obzirom na strukturu, broj i trend broja učenika u sustavu osnovnih škola te strukturnih obilježja rada škola vezanih uz broj razrednih odjela, matičnih/područnih škola
- obilježja postojeće i planirane organizacije rada škola, učitelja i stručnih suradnika
- općih i socioekonomskih obilježja učenika škole
- mogućnosti organizacije očekivanog stručnog praćenja i vanjskog vrednovanja, u vidu postojanju ekvivalentnih parova odabranih škola
- iskazanih razloga i motivacije škola za sudjelovanje u Eksperimentalnom programu (MZO, 2023a).

Iako se praksa cjelodnevne nastave provodi u ostatku Europe, te se pokazala uspješnom, treba se postaviti pitanje koliko je ovakva praksa primjerena u Republici Hrvatskoj i što je potrebno učiniti da bi se prilagodila našem sustavu obrazovanja.

Cjelodnevnom nastavom želi se poboljšati kvaliteta nastave i omogućiti jednake mogućnosti svim učenicima da dobiju primjerenu potporu u procesu učenja kako bi se postigli bolji rezultati. Ona zasigurno nosi sa sobom određene prednosti i mogućnosti za razvoj, međutim čini se da Eksperimentalni program koji će se provoditi u Hrvatskoj nije najbolje razrađen, te još uvijek postoje neke nejasnoće i nelogičnosti. Postavlja se pitanje očekuje li se previše od jednog učitelja, te bi li izvedba cjelodnevne nastave bila kvalitetnija kada bi u njoj sudjelovao još jedan učitelj, što je ujedno i odlična prilika da se zbrinu učitelji iz produženog boravka. Također, spominje se i smanje broja sati informatike što se pravda implementacijom ovih sadržaja gotovo u svim sadržajima nastave. No, postoje i druge organizacijske poteškoće i otvoreno je pitanje je li cjelodnevna nastava dobra zamjena za produženi boravak ili bi možda bilo bolje raditi na poboljšanju produženog boravka, te davanju mogućnosti svim učenicima da se upišu u produženi boravak.

2.8. Suradnički odnosi u produženom boravku

Pravilnik o organizaciji i provedbi produženog boravka u osnovnoj školi (2019) u članku 7. navodi da je učitelj u produženom boravku osim neposrednoga odgojno-obrazovnog rada dužan: surađivati s učiteljima iz redovite nastave u svakodnevnoj komunikaciji razmjenjujući informacije, vezano uz realizaciju nastavnoga programa ili predmetnih kurikuluma i školskog kurikuluma te komunicirati i surađivati sa stručnim suradnicima škole.

2.8.1. Suradnja s učiteljima razredne nastave

Rad u produženom boravku provodi se timski. Timski rad podrazumijeva suradnju, uvažavanje, nadopunjavanje, nadogradnju i zajedničko djelovanje tijekom čitave školske godine između učitelja redovne nastave i učitelja produženog boravka. Učitelji redovne nastave i učitelji produženog boravka ravnopravni su kreatori i realizatori svake etape rada (Čorko i Kutlača, 2019). Teorijski rad u produženom boravku provodi se timski, ali pitanje je postiže li se to u svakom kolektivu ili postoje kolektivi koji smatraju da su redovna razredna nastava i produženi boravak dva odvojena svijeta koja ne treba miješati, te da svaki zaposlenik mora raditi isključivo za sebe.

Cilj produženog boravka nije težnja za kognitivnim razvojem i nastavak aktivnosti s nastave, već cjelovit razvoj učenika koji su uključeni u program produženog boravka (Doutlik i Acman, 2015). Međutim, kako bi se olakšalo roditeljima, učitelji produženog boravka trude se s učenicima odraditi sve školske obaveze, kako bi kod kuće imali što više slobodnog vremena. Učiteljima produženog boravka za to je bitna komunikacija sa učiteljima redovne nastave kako bi bili u korelativni s gradivom koje učenici obrađuju i zadaćama koje su im zadane. Ukoliko se ispostavi da učenici imaju određenih poteškoća sa savladavanjem nekog gradiva, učitelj redovne nastave u suradnji s učiteljem produženog boravka može dogovoriti da se u boravku pokuša učenicima dodatno objasniti gradivo i odradi s njima ponavljanje. Suradnja učitelja redovne nastave i učitelja produženog boravka ima obostranu korist. Način komunikacije učitelja produženog boravka i učenika ležerniji je od onog u redovnoj nastavi, te učitelji produženog boravka imaju veći utjecaj na rad učenika (Tucman, 2011). U produženom boravku izmjenjuju se razne aktivnosti zbog koji učitelji koji tamo rade imaju uvid u ponašanje učenika u situacijama kada se ne nalaze na nastavi gdje vladaju određena pravila ponašanja. Učiteljima produženog boravka to daje mogućnost da bolje upoznaju

učenike, te mogu dati učiteljima redovne nastave korisne informacije koje su primijetili tokom trajanja produženog boravka (Doutlik, 2011).

Pisanje domaće zadaće i ponavljanje gradiva na produženom boravku može biti veoma korisno za učitelje u redovnoj nastavi jer učenici brže savladavaju gradivo, te je time manja potreba za ponavljanjem gradiva na nastavi. Osim toga, u produženom boravku mogu se ponuditi sadržaji za koje učenici pokazuju interes.

2.8.2. Suradnja s stručnim suradnikom pedagogom

S društvenim promjenama dolazi i do novih zadaća stručnog suradnika pedagoga u školama. Od desne ruke ravnatelja kako bi što uspješnije vodili i usmjeravali školu do predviđanja, osmišljavanja, poticanja i usmjeravanja razvoja pedagoškog procesa u skladu s potrebama učenika (Fajdetic i Šnidarić, 2014). Uvođenjem produženog boravka u osnovne škole javlja se potreba da se roditeljima ali i radnom kolektivu prezentira što je i čemu služi, te tko radi u produženom boravku. Stručni suradnik pedagog iz pozicije koju obnaša u školi ima mogućnost da rad u produženom boravku prezentira kao rad ravnopravan radu u redovnoj nastavi.

„Zadatak je svih zaposlenika škole, a u prvom redu ravnatelja i školskih pedagoga, raditi na uvođenju kvalitetnih promjena, pozitivnih uvjeta rada, motivacije i timskog rada radi postizanja odgojno-obrazovnih ciljeva i unapređivanja kvalitete cjelokupnog odgojno-obrazovnog rada škole za dobrobit učenika.“ (Vuković, 2020, str. 57).

S obzirom da se primarnim ciljem produženog boravka smatra pisanje domaće zadaće kako bi po povratku iz škole učenici imali slobodno vrijeme i kako bi se olakšalo roditeljima, čini se važnim da učitelji zaposleni u produženom boravku i učitelji redovna razredne nastave surađuju. Međutim, radni kolektivi su različiti i nije uvijek moguće naići na kolege koji su spremni na suradnju, posebice radi toga što produženi boravak nema adekvatan status u nekim školama. Smatra se da stručni suradnik pedagog može raditi na uspostavljanju suradnje unutar kolektiva.

Stručni suradnik pedagog pruža podršku učiteljima kako bi unaprijedili svoj rad i razvijali vještine vođenja nastavnog procesa (Vuković, 2019). Cilj praćenja nastave je pomaganje svim sudionicima nastavnog procesa i unapređivanje odgojno-obrazovnog rada. Stručni suradnik

pedagog dolazi kao supervizor na nastavni sat, te ga zajedno s učiteljem analizira (Vuković, 2021). Osim u redovnoj nastavi, stručni suradnik pedagog može dolaziti kao supervizor u produženi boravak. Ukoliko se pojave određeni problemi, odlazak u produženi boravak, zbog specifičnosti rada i organizacije može pedagogu dati širi uvid u situaciju u odnosu na ono što vidi u redovnoj nastavi. Stručni suradnik pedagog, zaposlenima u produženom boravku može pružiti pomoć i podršku na različite načine. Naime, učitelji u produženom boravku imaju problem sa nedostatkom materijala, prostora, stručne literature i edukacija, te im pedagog može pružiti pomoć i podršku u nekim od navedenih segmenata. Jedan od vidova podrške je organizacija radionica za učitelje produženog boravka u sklopu kojih bi međusobno razmjenjivali materijale, literaturu i znanja koja su stekli radom u produženom boravku.

2.9. Suradnja škole i roditelja

Dijete najveći dio svog života provede u obiteljskom domu i školi pa prema tome suradnju s roditeljima treba njegovati (Cindrić, 1995). Suradnja škole i roditelja od ključne je važnosti kako bi djeca uspješno razvijala sve svoje potencijale, te je takav oblik suradnje prema školskim propisima obavezna. Miljević-Ridički, Pahić i Vizek (2011) navode kako stupanj sudjelovanja roditelja sa školom ovisi o tome je li riječ o urbanoj ili ruralnoj školi. Seoske sredine su manje i bolje povezane, te na taj način povećavaju uključenost roditelja u odgoj i obrazovanje svoje djece.

Kada djeca krenu u prvi razred roditelji su više zabrinuti nego u kasnijim godinama. Zanima ih svaki detalj o tome kako je protekao dan u školi, te ispituju učitelje na dnevnoj bazi o svom djetetu. S vremenom zainteresiranost roditelja za djetetov dan u školi opada, te se oni počinju sve više udaljavati od škole i rastu njihova očekivanja od škole (Lovrentjev, 2005a).

Škole provode produženi boravak kako bi olakšale roditeljima koji zbog posla i drugih obaveza nemaju dovoljno vremena kako bi se posvetili školskim obvezama djeteta. Roditeljima se nudi mogućnost da upišu svoje dijete u produženi boravak kako bi njihovo dijete bilo sigurno zbrinuto dok su oni na poslu. U produženom boravku djeca ispunjavaju sve školske obveze, te roditelji po povratku s posla ne moraju sa djetetom pisati domaće zadaće, već to vrijeme mogu provesti na zanimljiviji i zabavniji način. Međutim, ovo zapravo dovodi do dodatnog smanjenja komunikacije između roditelja i djeteta (Tucman, 2011).

Vlada mišljenje kako su stanovnici ruralnih sredina bolje povezani i u njima prevladava veći osjećaj zajednice, bolja je i međusobna komunikacija među obiteljima, te se međusobno potiču na suradnju sa školom (Miljević-Ridički i sur. 2011).

Miljević-Ridički i sur. (2011) provele su istraživanje kojim se ispitalo kako roditelji procjenjuju svoje zadovoljstvo suradnjom sa školom iz urbano/ruralne perspektive. Rezultati istraživanja pokazali su kako roditelji određene segmente vezane uz odgoj i obrazovanje smatraju isključivo obvezom roditelja ili obvezom škole, na primjer dobra nastava i sigurnost djece u školi isključivo je posao škole, odgovornost pisanja domaće zadaće isključivo je posao roditelja. Roditelji urbanih sredina u manjoj mjeri odgovornost za pisanje domaćih zadaća pripisuju sebi (Miljević-Ridički i sur. 2011).

Tradicionalna orijentacija partnerstva obitelji i škole pretpostavlja odnos u kojem roditelji prepuštaju školi odgovornost za obrazovanje njihove djece. Partnerska orijentacija obitelji i

škole naglašava važnost suradnje roditelja i škole u obrazovanju i socijalizaciji djece, poštivanje kulturnih razlika među djecom i obiteljima, značajnost različitih perspektiva za kreiranje pozitivne školske klime (Škutor, 2014). Rezultati istraživanja kojeg su provele u Hrvatskoj Miljević-Ričićki, R. Pahić, T. Vizek Vidović, V. (2011) u okviru međunarodnog projekta Nacionalno istraživanje o roditeljima u zemljama Jugoistočne Europe – Roditeljske potrebe, očekivanja i iskustva vezana uz uključenost u život škole, pokazuju da roditelji općenito nastavu i izvannastavne aktivnosti procjenjuju isključivo zaduženjem škole, što ukazuje na tradicionalan pristup suradnji roditelja i škole.

Djeca koja polaze produženi boravak veći dio dana provedu u školi, te je bitno da se komunicira s roditeljima kako bi oni bili u toku s svim relevantnim informacijama (Tucman, 2011). Roditelji ponekad nisu svjesni koliko je učiteljima bitna interakcija s njima, te ukoliko dođe do nekog problema, on će se puno lakše i brže riješiti ukoliko postoji suradnja škole i roditelja. Sve više se tereta stavlja na učitelje i školu, te nerijetko roditelji imaju prevelika očekivanja i smanjuju svoju odgovornost spram djeteta. Iako je jedan od ciljeva produženog boravka pisanje domaće zadaće, nije obavezno da i sva zadaća bude napisana u boravku. Kod roditelja ne bi trebalo prevladavati mišljenje da ono što se događa u školi je posao i obveza škole. Odgoj i obrazovanje djeteta zajednička je zadaća roditelja i škole.

Zbog prevladavajućeg mišljenja da je produženi boravak čuvalište djece i da su učiteljice u produženom boravku tete koje paze djecu dok se roditelji ne vrate s posla, veoma je važno na početku školske godine uputiti roditelje u ciljeve i zadatke produženog boravka (Tucman, 2011). Zaposlenici koji rade u produženom boravku nisu tete, već su završile istu razinu obrazovanja kao i njihove kolege u redovnoj nastavi, te prevladavanje ovakvog mišljenja kod roditelja može na njih djelovati demotivirajuće.

Može se reći da je produženi boravak zapravo didaktički specifikum jer nije samo nastava, samo igra, niti samo slobodne aktivnosti. Važno je naglasiti da produženi boravak nije čuvanje djece (Lovrentjev, 2005b), iako se ponekad u praksi aktivnost produženog boravka svodi na ovu dimenziju, samo čuvanje učenika, iako za razliku od redovite nastave, produženi boravak ima potencijal za poticanje svih aspekata djetetova razvoja.

2.10. Pregled istraživanja o produženom boravku

Iako se važnost produženog boravka prepoznaje, ovaj oblik odgojno-obrazovnog rada je tek rudimentarno zahvaćen. Nedostatak istraživanja je indikator statusa produženog boravka na razini škole te i na razini cjelokupna odgojno-obrazovna sustava.

Doutlik (2011) je istraživala čimbenike zadovoljstva i nezadovoljstva učitelja radom u produženom boravku. Rezultati istraživanja pokazali su da su čimbenici zadovoljstva radom u produženom boravku sloboda u radu, te individualizirani pristup učenicima. S druge strane čimbenici nezadovoljstva su organizacijski problemi, neuvažavanje učitelja-voditelja produženog boravka, te uvjeti rada. Učitelji koji rade u produženom boravku često su marginalizirani od strane roditelja, ravnatelja i drugih kolega, te nisu jednako uvažavani kao učitelji u razrednoj nastavi. Razlog tome leži u činjenici da je to neobavezan oblik rada i većina ljudi gleda na produženi boravak samo s aspekta zbrinjavanja djece.

Doutlik i Acman (2015) su za poboljšanje rada u dnevnom boravku referentni okvir uzeli waldorfsku pedagogiju. S obzirom da u produženom boravku nema propisanih sadržaja, učitelji produženog boravka imaju veliku slobodu u planiranju i provođenju raznih aktivnosti. Iz tog razloga u produženi boravak mogu se implementirati elementi alternativnih pedagogija u državne osnovne škole u Hrvatskoj.

Sakač, Marić i Lipovac (2017) bavile su se povezanošću školskog uspjeha i anksioznosti učenika u produženom i cjelodnevnom boravku. Utvrđena je povezanost školskog uspjeha i stupnja anksioznosti i identificirani su oblici anksioznosti, kod učenika obuhvaćenih produženim i cjelodnevnim boravkom. Rezultati istraživanja ukazali su na statistički značajne razlike u stupnju anksioznosti između vrlo dobrih i odličnih učenika. Kod vrlo dobrih učenika prisutna je viša razina anksioznosti u odnosu na odlične učenike.

Olujić i Maras (2021) provele su istraživanje o povezanost pohađanja produženog boravka tijekom prva tri razreda osnovne škole i školskog uspjeha učenika. Istraživanje je pokazalo da učenici koji pohađaju produženi boravak imaju bolji školski uspjeh u odnosu na svoje vršnjake koji ne idu u boravak. Rezultati ukazuju da koji pohađaju produženi boravak bolji školski uspjeh zadržavaju u četvrtom i petom razredu. Slično istraživanje proveli su Tonković, Glavaš i Lončar (2020) s učenicima romske nacionalne manjine. Istraživanje je pokazalo da produženi boravak pozitivno djeluje na uspjeh učenika, te je potrebno što ranije uključiti i što duže zadržati romsku djecu u produženom boravku. U nekom budućem

istraživanju moglo bi se ispitati ima li pohađanje produženog boravka u nižim razredima utjecaja na školski uspjeh u višim razredima osnovne škole.

Nova istraživanja produženog boravka mogla bi doprinijeti boljem položaju učitelja produženog boravka i ukazati na važnost i značaj takve vrste odgojno-obrazovnog rada. Osim toga, istraživanja mogu ukazati i na važnost i značaj komunikacije i suradnje učitelja produženog boravka i učitelja razredne nastave, te učitelja produženog boravka i stručnih suradnika i načine na koji oni mogu doprinijeti boljem i kvalitetnijem produženom boravku u svojim školama. Rezultati mogu biti korisni za buduću organizaciju produženog boravka i olakšati roditeljima kod izbora skrbi o djetetu prilikom upisa u prvi razred osnovne škole. Istraživanja bi, potencijalno mogla dovesti do veće zastupljenosti ove teme na fakultetima koji pripremaju za odgojno-obrazovni rad. Oskudna istraživanja produženog boravka sugeriraju zaključak da je ovaj oblik odgojno-obrazovnog rada zanemaren unatoč njegovoj važnosti i potencijalima, te ostaje neodgovoreno koji je razlog tome s obzirom da u Hrvatskoj sve više škola provodi ova oblik rada.

3. PRIKAZ METODOLOGIJE ISTRAŽIVANJA

3.1. Istraživački pristup

Prethodnom analizom domaćih istraživanjima na temu produženog boravka kao posebnog oblika odgojno-obrazovnog rada koji je sve prisutniji u hrvatskim osnovnim školama, moguće je zaključiti da ima mnogo čimbenika koje još treba ispitati, ne bi li se na taj način ostvario cjelovitiji uvid u organizaciju produženog boravka u Republici Hrvatskoj.

Istraživački pristup koji se koristi u ovom radu je kvalitativan. Kvalitativna istraživanja se ne oslanjaju na statističke zaključke, već nude dublji, kvalitativni, nenumerički opis pojave koju se istražuje (Milas, 2009). Ovaj pristup istraživanju razlikuje se od kvantitativnog u nekoliko aspekata: uglavnom se odvijaju u prirodnoj okolini sudionika, uglavnom uključuju dijeljenje i/ili opažanje osobnih iskustava ljudi, koje se događa u intenzivnoj interakciji istraživača i sudionika, pa je mogući utjecaj istraživačke subjektivnosti, istraživačka subjektivnost postavlja pred istraživače specifične etičke izazove od kojih mnogi nisu tipični, pa čak ni relevantni za kvantitativna istraživanja (Čorkalo Birušć, 2014).

3.2. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je ispitati iskustva učitelja produženog boravka u urbanim i ruralnim osnovnim školama u Međimurskoj županiji. Istraživanjem se također želi dobiti uvid u sličnosti i razlike u organizaciji i radu produženog boravka u urbanim i ruralnim osnovnim školama, te pripremljenost i osposobljenost učitelja za provođenje ove vrste odgojno-obrazovnog rada. Pažnja je bila usmjerena i na suradnji sa učiteljima razredne nastave i stručnim suradnicima.

3.3. Istraživačko pitanje

Glavno istraživačko pitanje glasi: Kakvo je iskustvo učitelja produženog boravka o organizaciji i radu u produženom boravku.

Specifična istraživačka pitanja su:

1. Smatraju li učitelji produženog boravka da im je inicijalno obrazovanje omogućilo stjecanje cjelovitih pedagoških znanja i vještine za organizaciju takvog oblika rada.

2. Na koji način ostvaruju suradnju učitelji produženog boravka s učiteljima razredne nastave.
3. Koje su sličnosti i razlike između načina rada produženog boravka i redovne nastave.
4. Kako učitelji produženog boravka opisuju svoju komunikaciju i suradnju sa stručnim suradnicima.
5. Koje prednosti i nedostatke rada u produženog boravka u odnosu na redovnu razrednu nastavu ističu učitelji produženog boravka.
6. Sa kojim se izazovima suočavaju učitelji u produženom boravku.
7. Na koji način ostvaruju komunikaciju i suradnju učitelji produženog boravka sa roditeljima.
8. Kakav je odnos učitelja produženog boravka i učenika.
9. Suočavaju li se ispitanice sa problemom održavanje discipline u produženom boravku.

3.4. Uzorak istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo ukupno deset sudionica od kojih su sve učiteljice u produženom boravku. U trenutku provedbe istraživanja, bile su zaposlene u osnovnim školama na području Međimurske županije, od toga tri učiteljice koje su radile u urbanim osnovnim školama, te sedam učiteljica koje su radile u ruralnim osnovnim školama. Dob sudionica kreće se od 24 do 46 godina. Sve sudionice istraživanja imaju završen Učiteljski fakultet, a godine radnog staža kreću se od 4 mjeseca do 18 godina. Uzorak sudionika je prigodan, odnosno odabrane su sudionice, učiteljice koje rade u produženom boravku u osnovnim školama, koje imaju iskustvo u organizaciji i provedbi ove vrste odgojno-obrazovnog rada, te koje su se odazvale na poziv za sudjelovanjem u istraživanju i na isto pristale. Identitet ispitanica istraživanja je u potpunosti anonimno i ne navode se njihova imena kao ni naziv škole u kojoj rade.

3.5. Instrumentarij

Za potrebe istraživanja konstruiran je polustrukturirani intervju. Intervju se provodio individualno, sa svakom učiteljicom produženog boravka zasebno. Od ukupno 10 ispitanica, njih 5 pristalo je na provođenje intervjua uživo, a zbog nemogućnosti provedbe intervjua uživo, 5 ispitanica pristalo je sudjelovati u pisanom intervjuu. Svaka ispitanica je prije same provedbe intervjua bila upućen u to koja je svrha istraživanja, te da će joj biti zajamčena

anonimnost. Sve ispitanice potpisale su privolu (Prilog 1.). Intervju uživo se provodio u osnovnim školama u kojima su ispitanice istraživanja zaposlene. Na početku intervjuja tražilo se dopuštenje da se intervju snima, da bi se snimke koristile prilikom obrade i analize podataka. Sve sudionice pristale su na snimanje intervjuja. Pitanja koja su postavljena ispitanicama otvorenog su tipa. Na samom početku prikupljeni su demografski podaci: spol, dob, školska sprema, ukupni radni staž, radni staž u produženom boravku, radni staž u redovnoj nastavi, te broj učenika u produženom boravku. Ispitanicama koje su sudjelovale u pisanom intervjuu pitanja su dostavljena na njihovu mail adresu. Kako bi se smanjila moguća kriva interpretacija pitanja i ograničenja u kvaliteti podataka prikupljenih putem pisanih intervjuja, pitanja su detaljno opisana i ispitanice su se mogle obratiti putem maila za pomoć i pojašnjenje (Prilog 2).

3.6. Obrada i analiza podataka

Intervju spada u kvalitativne metode istraživanja, te se provodi s ciljem prikupljanja informacija važnih za istraživački problem. Intervju je razgovor između dviju ili više osoba u kojem intervjuer ispitanika pita za stavove, mišljenja, iskustva i osjećaje, ali bez želje i namjere da mu na osnovi pruženih informacija pomogne ili ga posavjetuje. Prikupljanje informacija kroz intervju može biti pomoću zatvorenih pitanja koja se kreću unutar unaprijed određenih okvira ili mogu biti puno slobodniji, te se time dopušta improvizacija i ne nameću se kategorije unutar kojih se očekuju odgovori. Prvu vrstu intervjuja nazivamo standardizirani intervju i drugu vrstu dubinski ili nestandardizirani intervju. (Milas, 2009)

U ovom istraživanju korišten je polustrukturirani intervju koji od sudionika traži da izrazi svoje mišljenje, stavove ili viđenje određene problematike. Odgovori sudionicama nisu ponuđeni, te ukoliko se pokazalo da sudionik previše skreće s teme, odnosno ne odgovara na postavljeno pitanje, ispitivač ga je usmjerio na pravi put. Osim polustrukturiranog intervjuja u istraživanju je korišten i pisani intervju koji se temeljio na jednakim pitanjima koja su postavljena i ispitanicama koje su sudjelovale u provođenju intervjuja uživo. Pisani intervju sastojao se od detaljno opisanih pitanja. Nakon postavljanja svrhe i cilja istraživanja formulirana su specifična istraživačka pitanja i odabrana je željena skupina koja će sudjelovati u istraživanju.

Tijekom provođenja intervjuja sa sudionicama istraživanja razgovor se snimao diktafonom na pametnom telefonu. Nakon provedbe intervjuja izrađeni su transkripti intervjuja, odgovori su

nakon transkripcije kodirani i analizirani. Podaci su razdijeljeni na manje cjeline, u specifične kategorije i potkategorije kako bi se lakše otkrile sličnosti i razlike među njima. Redukcija podataka sastojala se u sažimanju postojeće građe, izdvajanje bitnog, usmjeravanju i usredotočenosti, pojednostavljenju ispuštanjem sporednog. Prikazivanje podataka obuhvaća pregledno iznošenje sažetih nalaza u obliku koji dopušta izvođenje zaključaka. Izvođenje zaključaka završni je postupak u analize usmjeren na pridavanje smisla podacima i njihovu tumačenju (Milas, 2009).

3.7. Mogući rizici

Jedan od mogućih rizika je manji broj sudionika istraživanja nego je to bilo planirano. Ovaj rizik se pokazao realnim jer je prvobitno bilo planirano da u istraživanju sudjeluje 12 ispitanika, 6 iz urbanih i 6 iz ruralnih osnovnih škola na prostoru Međimurske županije. U istraživanju su sudjelovale 3 ispitanice iz urbanih i 7 ispitanica iz ruralnih osnovnih škola. Unatoč manjem broju ispitanika od planiranog, odgovori koji su dobiveni daju realne osnove za identifikaciju prednosti i nedostataka produženog boravka u školama na nacionalnom kontekstu.

Drugi mogući rizik bio je nezainteresiranost ispitanika za istraživanje, te je u početku bilo teško pronaći osobe koje odgovaraju potrebama istraživanja, a koje su voljne sudjelovati. Uzorak ispitanika najprije se tražio osobnim odlaskom u školu i slanjem e-mailova školama, međutim dobiveno je vrlo malo odgovora. Nakon toga objavljena je objava na društvenoj mreži Facebook, te se na taj način prikupio veći dio ispitanica.

Polustrukturirani intervju koji se provodio uživo daje mogućnost istraživaču da dodatno pojašnjava pitanja i širi priču, dok u pisanom intervjuu ispitanice nisu imale tu mogućnost što je moglo utjecati na odgovore tih ispitanica i učiniti ih sažetima.

Još jedan od mogućih rizika bila je mogućnost davanja sažetih odgovora. Međutim, prikupljenim odgovorima došli smo do svih bitnih informacija. Još jedan od rizika koji je prisutan i u drugim istraživanjima, je davanje društveno poželjnih odgovora.

3.8. Etičke dileme

Etičko postupanje istraživača u kvalitativnim istraživanjima predstavlja pitanje od fundamentalne važnosti. Neetični postupci će izravno utjecati na valjanost i pouzdanost istraživanja, pri čemu neke povrede više ugrožavaju istraživačke procese i ishode od drugih (Čorkalo Biruš, 2014).

Svaka sudionica istraživanja potpisala je informativni pristanak u kojem joj je objašnjena svrha i temeljni cilj istraživanja, te da će se dobiveni podaci koristiti isključivo u svrhe pisanja diplomskog rada. Ispitanicama se osigurava potpuna anonimnosti i povjerljivosti i nigdje se ne spominju njihovi inicijali kao ni osnovne škole u kojima rade. Od svake ispitanice koja je sudjelovala u intervju tražio se pristanak za snimanje razgovora. Time je ostvaren potreban etički pristup ovog istraživanja.

4. PRIKAZ REZULTATA ISTRAŽIVANJA

4.1. Prikaz općih informacija o ispitanicima

Analizom dobivenih odgovora od 10 ispitanika sakupljeni su podaci koji objašnjavaju iskustva učitelja produženog boravak u urbanim i ruralnim osnovnim školama u Međimurskoj županiji.

Tablica 2. Raspodjela odgovora ispitanika prema varijabli spol

Spol	f	%
Muški	0	0
Ženski	10	100
Ukupno	10	100

U Tablici 2. prikazana je raspodjela ispitanika s obzirom na varijablu spol. Uzorak ovog istraživanja čini 0 (0%) ispitanika muškog spola i 10 (100%) ispitanika ženskog spola. Razlika u spolu ispitanika, odnosno veći broj ispitanika ženskog spola, bio je očekivani, budući da učiteljski fakultet završava više studentica nego studenata. Prema državnom zavodu za statistiku u akademskoj godini 2020./2021. na Učiteljski fakultet u Zagrebu upisalo se ukupno 1712 studenata od kojih je 1663 bilo studentica, a na Učiteljskom fakultetu u Čakovcu upisalo se ukupno 582 studenata, od kojih je 563 bilo studentica (DZS, 2022).

Tablica 3. Raspodjela ispitanika prema varijabli dob

Dob	F	%
24 godina	1	10
25 godina	2	20
26 godina	1	10
32 godina	1	10
33 godina	2	20
36 godina	1	10
41 godina	1	10
46 godina	1	10
Ukupno	10	100

U tablici 3. prikazana je raspodjela ispitanika s obzirom na varijablu dobi. Uzorak ovog istraživanja čini 4 (40%) ispitanica u dobi od 24 do 25 godina, 4 (40%) ispitanica u dobi od 32 do 36 godina, te 2 (20%) ispitanica u dobi od 41 do 46 godina. Istraživanje je obuhvatilo i ispitanice koje su tek nedavno završile svoje fakultetsko obrazovanje, ali i ispitanice koje već dulje vrijeme rade u odgojno-obrazovnim ustanovama.

Tablica 4. Raspodjela odgovora prema varijabli završenog fakulteta

Fakultet	f	%
Učiteljski fakultet u Zagrebu	1	10
Učiteljski fakultet u Čakovce	9	90
Ukupno	10	100

U tablici 4. prikazani su odgovori s obzirom na završeno fakultetsko obrazovanje. 9 (90%) ispitanica završilo je Učiteljski fakultet u Čakovcu, dok je 1 (10%) ispitanica završila Učiteljski fakultet u Zagrebu. S obzirom da se istraživanje provodilo u Međimurskoj županiji nije iznenađujuće da je većina ispitanica završilo Učiteljski fakultet upravo u Čakovcu.

Tablica 5. Raspodjela ispitanika s obzirom na ukupni radni staž, radni staž u produženom boravku i radni staž u redovnoj nastavi

Ispitanica	Ukupni radni staž	Radni staž u PB	Radni staž u redovnoj nastavi
S1	18 godina	18 godina	Dvije kraće zamjene
S2	1 godina i 1 mjesec	1 godina i 1 mjesec	Zamjene po potrebi
S3	14 godina	7 godina	7 godina
S4	2 godine	2 godine	Zamjene po potrebi
S5	4 mjeseca	4 mjeseca	Učiteljica naprednog hrvatskog
S6	5 godine	4 godine	0
S7	1,5 godina	1,5 godina	0
S8	8 godina	4 godine	0
S9	7 godina	6 godine	0
S10	4 godine	3 godine	0

Tablica 5. prikazuje odgovore s obzirom na ukupan broj godina radnog staža ispitanica, te broj godina radnog staža u produženom boravku i redovnoj nastavi. Iz tablice je vidljivo da je najdulji radni staž od 18 godina, te se svih 18 godina odnosi na rad u produženom boravku. Zatim slijedi ispitanica sa 7 godina radnog staža u produženom boravku i 7 godina radnog staža u redovnoj nastavi. Po jedna ispitanica ima radni staž u produženom boravku od 6, 3 i 2 godine, a dvije od 4 i 1 godine. Najmanji radni staž u produženom boravku kod ispitanica je 4 mjeseca. Što se tiče radnog staža u redovnoj nastavi 5 ispitanica nikad nije radilo u redovnoj nastavi, 3 ispitanice radile su kao zamjena po potrebi, a 1 ispitanica radi kao učiteljica naprednog hrvatskog jezika.

Tablica 6. Raspodjela ispitanika s obzirom na varijablu broja učenika u produženom boravku

Broj učenika	f	%
14	1	10
15	4	40
17	1	10
18	3	30
30*	1	10
Ukupno	10	100

*Ukupan broj učenika u produženom boravku je 61. Učenici su podijeljeni u dvije grupe, jedna grupa je u produženom boravku ujutro, a druga grupa popodne. Svaku grupu vodi jedan učitelj, dok treći učitelj pola radnog vremena provede u jutarnjoj grupi, a pola radnog vremena u popodnevnoj grupi.

Tablica 6. pokazuje odgovore s obzirom na broj učenika u produženom boravku. Iz tablice je vidljivo da je neravnomjerna raspodjela učenika. S obzirom da istraživanje obuhvaća urbane i ruralne osnovne škole, pokazalo se da broj učenika u jednoj grupi u produženom boravku u urbanim osnovnim školama nije veći nego u ruralnim osnovnim školama. Škole koje upisuju više učenika u produženi boravak, imaju i više grupa i učitelja zaposlenih u produženom boravku. Na primjer, područna škola ima samo jednu grupu učenika i jednog učitelja u produženom boravku, dok matične urbane i ruralne osnovne škole mogu imati više od jedne grupe. Tako na primjer jedna od ispitanica radi u urbanoj osnovnoj školi i ima 14 učenika u svojoj grupi, dok ispitanice koje rade u ruralnim školama imaju 18 učenika u svojim grupama.

Tablica 7. Raspodjela ispitanika s obzirom na varijablu prostor gdje se nalazi osnovna škola u kojoj rade

Prostor	f	%
Urbani	3	30
Ruralni	7	70
Ukupno	10	100

U tablici 7. prikazani su odgovori s obzirom na to rade li ispitanice u urbanoj ili ruralnoj osnovnoj školi. 3 (30%) ispitanica radi u urbanim osnovnim školama, dok njih 7 (70%) radi u ruralnim osnovnim školama, jedna od njih radi u područnoj školi, dok jedna rad u produženom boravku namijenjenom samo romskim učenicima.

4.2. Rezultati istraživanja i interpretacija rezultata istraživanja

Kako bi se označili odgovori različitih ispitanica i sačuvala njihova anonimnost u analizi su korištene kratice S1 (prva sudionica), S2 (druga sudionica), S3 (treća sudionica), te tako za svih deset ispitanica.

4.2.1. Kompetencije za rad u produženom boravku

Prvim pitanjem smo željeli saznati jesu li ispitanice dovoljno kompetentne za rad u produženom boravku. Iako sve ispitanice imaju završen Učiteljski fakultet, iz rezultata se dade zaključiti da smatraju da nemaju dovoljno znanja. Navedeno je vidljivo iz sljedećih odgovora sudionica istraživanja:

S7: „Ne smatram da mi je fakultet dao metodička znanja za organizaciju produženog boravka. Na fakultetu jesmo govorili o različitim organizacijskim oblicima nastave, no nedovoljno o samom produženom boravku i zaista sam na radno mjesto došla bez imalo saznanja o tome što i kako.“

S8: „Smatram da mi fakultet nije pružio metodička znanja za organizaciju produženog boravka jer nije bilo ni jednog kolegija vezanog uz produženi boravak.“

S9: „Nije mi. Nismo imali ništa vezano za organizaciju produženog boravka, npr. da bi bio neki određeni kolegij ili kakvi izborni pa da možemo nešto saznati i o tome.“

S10: „Smatram da mi fakultet nije dao metodička znanja za organizaciju produženog boravka. Na fakultetu nismo imali kolegije u kojima bi stekli znanje potrebno za rad u produženom boravku.“

Odgovori pokazuju kako na Učiteljskim fakultetima u Hrvatskoj ne postoji kolegij koji bi pripremao studente za rad u produženom boravku. Znači li to da je produženi boravak jednak kao i redovna razredna nastava? Čini se da nije, ali i dalje nije jasno zašto se studente ni na koji način ne priprema za takav oblik odgojno-obrazovnog rada kada je sve veća potražnja za

učiteljima u produženom boravku. Nadalje, odgovori ispitanica sugeriraju zaključak da se tijekom obrazovanja učiteljice pripremaju dominantno za redovni oblik nastave.

S1, ispitanica sa 18 godina radnog staža u produženom boravku, što je ujedno i ispitanica sa najduljim radnim stažem, spomenula je kako unazad nekoliko godina surađuje sa profesorom Učiteljskog fakulteta kako bi studentima prezentirala rad u produženom boravku:

S1: „Produženi boravak nismo spominjali, unazad nekoliko godina jedan profesor, koji drži kolegij Pedagoška dokumentacija i još nešto, neki dugi naziv, a kojega osobno poznajem jer je radio s mojim suprugom, on je počeo studentima predstavljati te neke dijelove u školstvu, u njihovom budućem radu, na način da pozove onoga koji baš to radi pa im on isprezentira, tako da evo već niz godina dođem tamo onda isto pitam studente šta znate o produženom boravku, tko je išao u produženi boravak, jeste nekad bili na praksi u produženom boravku, bilo što, ali uglavnom ne znaju.“

Ovu tvrdnju potvrdila je i S2, koja je spomenula kako su na fakultetu imali organiziran dolazak stručnjaka iz prakse, odnosno posjetila ih je osoba koja radi u produženom boravku kako bi im iz prve ruke opisala produženi boravak:

S2: „Ako se dobro sjećam prvi put je bio i onako baš konkretni oblik spominjanja produženog boravka na posljednjoj godini fakulteta dok su dolazili gosti predavači i tek tad smo dobili, prvi put, malo detaljnije informacije o produženom boravku. Kako izgleda, na koji način se organizira, aktivnosti koje se obavljaju, ali ranije ne.“

Tijekom studiranja studentima je dostupna različita literatura, ali ponekad je najbolji izvor informacija osoba koja obavlja posao za koji se i sami studenti školuju, osoba koja nam iz prve ruke može reći kako je to i što nas sve očekuje na budućem poslu.

S10, osim o nedostatku metodičkih znanja koja pruža fakultet za rad u produženom boravku, osvrnula se i na nedostatak stručne literature i edukacija o radu u produženom boravku:

S10: „Osim nedovoljnog broja stručne literature o produženom boravku problem je i nepostojanje edukacije o radu u produženom boravku. U radu u boravku se oslanjam se na vlastito istraživanje literature, kreativnost i snalažljivost.“

Rad u produženom boravku može biti jako zahtjevan s obzirom da se u njemu nerijetko nalaze učenici različite dobi. Time je situacija zahtjevnija nego li u redovnoj nastavi. Primjerice, jedna učiteljica u isto vrijeme mora rješavati domaću zadaću sa učenicima prvog i trećeg

razreda. Rad otežava i činjenica da u produženom boravku nema ocjena koje mogu imati funkciju održavanja radne discipline. Specifičnosti koje donosi produženi boravak svakako zahtijevaju pripremu koju ispitanice na svojim fakultetima nisu dobile ili su dobile vrlo malo teorijskog znanja. Osim što se na fakultetu ne govori dovoljno o produženom boravku, ne postoje ni dodatna usavršavanja koja bi im olakšala snalaženje na ovom radnom mjestu. To upućuje na potrebu redizajniranja kurikuluma obrazovanja učitelja radi dobivanja specifičnih znanja potrebnih za složenije uvjete rada u produženom boravku. Nedostatak sadržaja vezanih uz ovaj specifični oblik rada daje naslutiti da ga se ne smatra dovoljno važnim oblikom rada u školama.

4.2.2. Suradnja sa učiteljima redovne razredne nastave

Drugim pitanjem, željeli smo saznati na koji način ostvaruju međusobnu suradnju učiteljice zaposlene u produženom boravku i učitelji koji realiziraju redovnu razredu nastavu. Iz rezultata možemo zaključiti o važnosti njihove komunikacije i suradnje, a navedeno je vidljivo iz sljedećih odgovora sudionica istraživanja. S1 istaknula je da je u 18 godina rada u produženom boravku naišla na široku paletu učitelja redovne razredne nastave, od onih koji su spremni na suradnju i komunikaciju do onih koji nikada ne pošalju ni poruku:

S1: „To je jako zgodno pitanje, ponekad bolno. Kako s kim, s obzirom da mi imamo nekih godina u školi a i b razrede.. Znači to bi onda čak bilo i po 8-10 učitelja u pitanju i od tih 8-10 učitelja imate svakakvih učitelja. S nekima je izvrsna suradnja, evo i sad ove godine imamo učiteljicu koja nam gotovo na dnevnoj bazi dođe ovdje, komunicira, dogovaramo se, znači pratimo i s jedne i s druge strane i u nastavi i u boravku rad djece. Ima učitelja koji nikad ne pređu preko ovog praga, niti poruku pošalju, mi doznamo neke informacije o tome da je došlo do neke promjene rasporeda ili nečega .. Tako da, svega ima, od onih koji izvrsno surađuju i komuniciraju do onih koji ne komuniciraju, ali i oni negdje između, dakle cijela paleta.“

U teorijskom dijelu rada spominjali smo kako je produženi boravak rad u timu, ali iz ovog odgovora možemo vidjeti da su nekada učitelji u boravku prepušteni sami sebi, te bez obzira što je korist obostrana i za njih i za učitelje u redovnoj nastavi, nekima to nije dovoljan razlog za suradnju. Može li se to promijeniti i može li u tome korisnu ulogu odigrati stručni suradnik pedagog? Svakako može pokušati, ne mora značiti da će uvijek u tome uspjeti, ali uspostava

najmanje moguće suradnje, kao na primjer javljanje promjena u rasporedu, biti će korak naprijed.

Ostale ispitanice složile su se oko toga da je komunikacija sa učiteljima redovne razredne nastave dobra. Većinom se to svodi na razgovore uživo ili porukama i pozivima:

S2: *„Sve dodatne informacije znamo razmijeniti i telefonski ili ponekad dolazim ranije u školu, kada su one slobodne i nemaju nastavu.“*

S5: *„Imamo s učiteljicom jednu bilježnicu u koju pišemo svaki dan jedna drugoj porukice, šta se desilo taj dan, šta je za zadaću, u slučaju da zaboravimo nešto razmijeniti u zbornici. Imamo dobru suradnju. „*

S6: *„Svakodnevna komunikacija nakon njihove smjene, čujemo se telefonom ili porukama.“*

Suvremen način života omogućio nam je da u bilo koje vrijeme možemo komunicirati i s ljudima na drugom kraju svijeta. To je od velike koristi i u radu u osnovnoškolskom obrazovanju. Razmjena informacija između učitelja olakšana je i jednostavnija jer se ne svodi samo na razgovor uživo već se to može i putem različitih digitalnih alata. Iako bi svakako trebalo naglasiti da je komunikacija uživo puno bolja i korisnija od online komunikacije, te bi ju trebalo primjenjivati koliko god je to moguće.

Roditeljima je svakako najvažnije da djeca u produženom boravku pišu domaću zadaću. Komunikacija sa učiteljima redovne razredne nastave svakako olakšava taj zadatak. Također, učitelji produženog boravka mogu biti od velike koristi učiteljima redovne razredne nastave ukoliko se pojavi problem u svladavanju određenog gradiva, kojeg učenici mogu dodatno ponoviti i savladati na produženom boravku:

S10: *„Suradnju s učiteljima razredne nastave ostvarujem svakodnevnom komunikacijom s njima. Učiteljica mi svaki dan prenosi informacije o obrađenoj sadržaju. Razgovaramo o uspješnosti svladavanja, odnosno poteškoća prilikom svladavanja pojedinih nastavnih jedinica kod učenika, potrebi dodatnog pojašnjavanja i uvježbavanja. Radimo usklađeno zbog ostvarivanja svih odgojno-obrazovnih ishoda.“*

Obostrana korist suradnje učitelja redovne razredne nastave i učitelja u produženom boravku najjasnije se vidi kod savladavanja i ponavljanja gradiva. Pisanje domaće zadaće i ponavljanje

gradiva nakon nastave u sklopu produženog boravka dovodi do bržeg savladavanja gradiva, te učenici idući dan dolaze spremniji u školu, sa već ponovljenim gradivo, što nije uvijek slučaj kada su prepušteni da taj dio ponavljanja gradiva odrade sami kod kuće.

Kada se pojave problemi kod određenih učenika lakše će ih se riješiti kada se uspostavi poveznica između redovne nastave i produženog boravka:

S4: „Razgovaram s njima dok je neki problem vezano uz pojedinačnog učenika, znači pitam dal su isto takvi problemi i v razredu pa onda kak je učiteljica to pokušala riješiti pa onda kaj vidimo dal se slažemo v tom načinu ..“

U produženom boravku vlada opuštenija atmosfera, te se učenici osjećaju slobodnije i njihovo ponašanje može se razlikovati od onog na redovnoj nastavi. Učitelji produženog boravka mogu ukazati na važnost obrade određene teme s učenicima na satu razrednika. Zajednička suradnja može im koristiti i kod komunikacije sa roditeljima:

S8: „Svakodnevnim razgovorom te zajedničkim roditeljskim sastancima.“

Suradnja i komunikacija učitelja produženog boravka i redovne razredne nastave bitna je za obje strane. Ukoliko učitelj redovne razredne nastave ne želi uspostaviti kontakt i suradnju, ne čini to samo na štetu učitelja u produženom boravku. Njihova međusobna suradnja ne doprinosi samo boljem i kvalitetnijem produženom boravku, već i boljoj i kvalitetnijoj redovnoj nastavi, te komunikaciji s učenicima i njihovim roditeljima.

Drugo pitanje ne pokazuje značajne razlike u odgovorima ispitanica s obzirom na to rade li u urbanim ili ruralnim osnovnim školama. Samo je jedna ispitanica (S1), koja radi u urbanoj osnovnoj školi već 18 godina, ukazala na to da se u svom radu susrela sa učiteljima redovne razredne nastave koji nisu bili spremni surađivati.

4.2.3. Sličnosti i razlike produženog boravka i redovne razredne nastave

Trećim pitanjem smo željeli saznati koje sličnosti i razlike bi ispitanice izdvojile između rada u produženom boravku i rada u redovnoj razrednoj nastavi. Bez obzira na to što nisu sve ispitanice radile u redovnoj nastavi, u obzir su uzeti svi odgovori s obzirom da su sve ispitanice završile Učiteljski fakultet, te su se samim time školovale i odradile stručnu praksu

kako bi mogle raditi u redovnoj nastavi. Pretpostavlja se da su dovoljno upoznate sa radom u redovnoj nastavi da mogu odgovoriti na postavljeno pitanje.

Na pitanje koje sličnosti bi izdvojile, najčešći odgovor odnosio se na *oblik nastave*, učenicima se dodatno objašnjava gradivo koje obrađuju na redovnoj nastavi. S obzirom da je primarni cilj produženog boravka pisanje domaće zadaće, učenicima se često dodatno pojašnjava gradivo, te se ono zajednički ponavlja, a prilikom toga koriste se nastavne metode kao i u redovnoj nastavi. Slijede odgovori *izrada vlastitog godišnjeg plana i programa*, te korištenje *kurikuluma nastavnih predmeta* kao i u redovnoj nastavi. Jednako se spominje *razred*, odnosno činjenica da se produženi boravak odvija u razredu baš poput redovne nastave, kao i *suradnja s roditeljima* i *povezanost s nastavom*. Sličnost koja se također spominje je *cilj rada* u produženom boravku kao i u redovnoj nastavi je *odgoj i obrazovanje učenika, poučavanje učenika, odgajanje učenika*. U nastavku slijedi tablica koja u prvom, lijevom stupcu prikazuje najčešće dobivene odgovore, dok su u drugom, desnom stupcu navedeni ostali dobiveni odgovori. Kao što smo naveli u teorijskom djelu rada, produženi boravak kao i redovna nastava nastoje ostvariti puni potencijal učenika, te se fokusiraju na njihov rast i razvoj.

Tablica 8. Sličnosti produženog boravka i redovne razredne nastave

SLIČNOSTI (URBANE I RURALNE OŠ)	SLIČNOSTI (RURALNE OŠ)
Oblik nastave (objašnjavanje gradiva)	Neposredan rad s učenicima
Kurikulum nastavnih predmeta	Disciplina
Izrada godišnjeg plana i programa	Organizacija rada
Razred/učionica	Ljubav prema poslu
Suradnja s roditeljima	Komunikacija
Povezanost s nastavom	Suradnja s učiteljima
Cilj PB je odgoj i obrazovanje	Motivacija učenika za rad

Odgovori koji su navedeni u drugom, desnom stupcu dobiveni su samo od strane učiteljica zaposlenih u ruralnim osnovnim školama. Nijedna ispitanica zaposlena u urbanim osnovnim školama nije navela neki od tih odgovora. S obzirom da su ruralne osnovne škole manje od urbanih, postoji mogućnost da je u tim školama lakše uspostaviti *komunikaciju* i *suradnju s*

učiteljima jer je kolektiv manji. *Motiviranost učenika za rad*, također može biti veća zbog manje sredine i manjeg broja učenika, što ujedno doprinosi i lakšoj uspostavi discipline među učenicima.

Na pitanje koje razlike bi izdvojile najčešći odgovor je *prilagođavanje dana i sata potrebama djece*. Ponekad se isplanira određena aktivnost koja će se raditi u produženom boravku ali mnogo učenika se ne pojavi taj dan ili učenici nisu raspoloženi, nemirni su ili umorni, te jednostavno nije moguće odraditi tu aktivnost na kvalitetan način. Produženi boravak daje mogućnost da se ta aktivnost odradi neki idući dan. Potom slijedi *organizacijske razlike*, koje se odnose na pripremanje aktivnosti i sadržaja, produženi boravak *nema propisan plana i programa*, ima *više individualnog rada* s učenicima, te činjenica da u produženom boravku *nema ocjena*. U nastavku slijedi tablica sa prikazom najčešćih odgovora.

Tablica 9. razlike produženog boravka i redovne razredne nastave

RAZLIKE (URBANE I RURALNE OŠ)
PB nema točno utvrđeno trajanje sata (zvono)
PB nema raspored sati
PB nema ocjene
Dan u PB prilagodimo potrebama djece
Organizacijske razlike
PB nema propisan plan i program
PB ima više individualnog rada
Manje cijene učitelje PB
U PB ima više igre vani
PB je fleksibilniji
Sklonost promjenama u PB
Slobodno i organizirano vrijeme u PB

Odgovori koji su dobiveni samo od strane ispitanica koje rade u urbanim osnovnim školama navedeni su u tablici 10.

Tablica 10. Razlike produženog boravka i redovne razredne nastave

RAZLIKE (URBANE OŠ)
Različita (dob) djeca u PB
Bolje upoznaš djecu u PB
Više kreativnosti u PB
Više improvizacije u PB
Slobodnije je u PB
Opuštenije je u PB

Ispitanice urbanih osnovnih škola kod svojih odgovora fokusirane su u većoj mjeri na nešto pozitivno kao što su sloboda, kreativnost, improvizacija u radu, opuštena atmosfera u produženom boravku, dok su se ispitanice ruralnih osnovnih škola više fokusirale na ono manje pozitivno što donosi produženi boravak. Manje slobodnog vremena, produženi boravak zahtijeva više pripreme od redovne nastave. Vrijeme trajanja produženog boravka, odnosno činjenica da svaki učenik odlazi kući u različito vrijeme, te se nikad ne zna kada će svi učenici otići kući, što predstavlja problem za organizaciju određenih aktivnosti. Nedostatak kvalitetnih materijala i veći pritisak i očekivanja roditelja također su se našli na njihovom popisu. Tablica 11. prikazuje odgovore dobivene od strane ispitanica koje rade u ruralnim osnovnim školama.

Tablica 11. Razlike produženog boravka i redovne razredne nastave

RAZLIKE (RURALNE OŠ)
Manje slobodnog vremena – PB zahtijeva više pripreme od redovne nastave
Vrijeme trajanja PB
Rad u PB prilagodimo sebi
PB ima manje papirologije
PB ima manje nastavnih sadržaja
Sloboda u izboru sadržaja u PB
U PB aktivnosti prilagodimo djeci
Nedostatak kvalitetnih materijala u PB
Veći pritisak i očekivanja roditelja u PB

Iako vidimo da postoje određena slaganja u odgovorima, veći je broj odgovora koji daje samo jedna ispitanica. Ispitanica 5 koja radi u produženom boravku namijenjenom samo romskim učenicima opisala je kako se njihov rad razlikuje od ostalih:

S5: „Romski učenici ne nose doma knjige, ni bilježnice, makar ono bilježnice niti nemaju, to ti je u principu, pišeju v jednu bilježnicu po pet predmeti. I čak neki pernice ostavljaju u školi jer ako donesu doma vrata se drugi dan bez ijedne olovke, bez ijedne bojice. Lektire ne čitaju doma, čitam im ja, 1. razredu, 4. razred čita sam, odnosno oni bi trebali čitati doma ali pitanje je ako pročitaju. Njima je produženi boravak besplatan preko Europske socijalnog fonda i projekta „iškulica-školica“, besplatan im je pribor i prijevoz.“

Ranije u teorijskom djelu spominje se specifičnost situacije učenika Roma, što nam je ovaj odgovor i potvrdio. Učenicima dobiju sav školski pribor besplatno kako bi ih se motiviralo da uče i ostanu u školi što dulje. Problem se javlja jer učenici ništa od pribora, čak ni knjige ne mogu odnijeti kući jer će se vratiti bez njih ili će biti u lošem stanju.

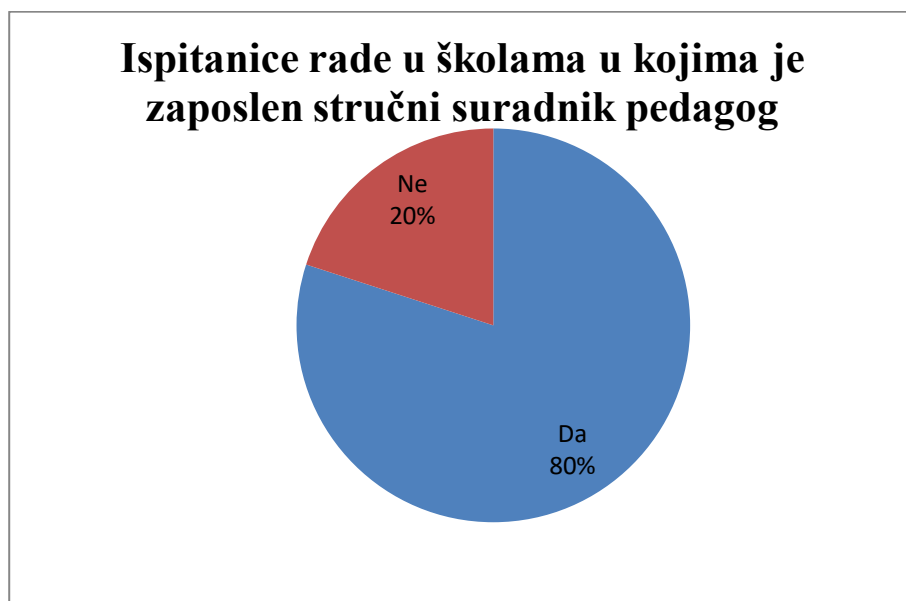
Odgovori daju naslutiti kako je ipak više razlika nego sličnosti u radu produženog boravka i redovne razredne nastave. Možemo zaključiti kako bi fakulteti koji pripremaju studente za rad

u redovnoj razrednoj nastavi ipak trebali više pažnje posvetiti radu i specifičnostima rada u produženom boravku.

4.2.4. Suradnja sa stručnim suradnikom pedagogom

Četvrtim pitanjem, željeli smo saznati na koji način učiteljice zaposlene u produženom boravku ostvaruju međusobnu suradnju sa stručnim suradnikom pedagogom. Od deset ispitanica, njih osam odgovorilo je potvrdno, u njihovim školama zaposlen je stručni suradnik pedagog. Graf 1. prikazuje omjer s obzirom na to ima li škola u kojoj rade ispitanice stručnog suradnika pedagoga.

Graf 1. imaju li škole u kojima rade ispitanice stručnog suradnika pedagoga

Ponovno ne nailazimo na značajne razlike između urbanih i ruralnih osnovnih škola. Po jedna škola iz navedenih skupina nema zaposlenog stručnog suradnika pedagoga.

Iz rezultata možemo zaključiti o važnosti njihove komunikacije i suradnje, a navedeno je vidljivo iz sljedećih odgovora sudionica istraživanja. Sve ispitanice koje u školi u kojoj rade imaju stručnog suradnika pedagoga zadovoljne njihovom komunikacijom, te smatraju da im se mogu obratiti u bilo kojem trenutku i zatražiti savjet i pomoć, što je vidljivo iz idućih odgovora:

S6: „Čujemo se i komuniciramo redovito.“

S8: „*Stručni suradnik pedagog je upoznat sa sveukupnim radom produženog boravka te povremeno organizira pedagoške radionice.*“

S9: „*Komunikacija je dobra, dobivam pomoć i podršku u svojem radu. Prema potrebi se organiziraju radionice, razgovori s djecom i razne aktivnosti. Pedagog redovito prenosi nova znanja i iskustva svim učiteljima te im olakšava rad.*“

S10: „*Komunikaciju i suradnju s pedagoginjom bih opisala kao zadovoljavajuću. Pedagoginja je upoznata s radom i aktivnostima u produženom boravku kao i sa načinom rada s učenicima s teškoćama. U slučaju potrebe na raspolaganju nam je.*“

Iz odgovora vidimo kako stručni suradnik pedagog dolazi u produženi boravak, te organizira pedagoške radionice. Kada je riječ o područnim školama, njihova pedagoginja se nalazi u matičnoj školi, što možemo iščitati iz idućeg odgovora:

S2: „*Komunikacija i suradnja postoje, uglavnom je to moj odlazak u matičnu školu. Po potrebi, ako je potrebna pomoć odlazim u matičnu školu, razgovaramo, komuniciramo, tražim što već treba. Pedagoginja je bila i kod nas na produženom boravku jednom. Komuniciramo i putem Viber grupe u kojoj su sve učiteljice, pa nam ponekad tamo šalje povratne informacije i obavijesti. Zna biti i često ovdje u područnoj školi pa i onda znamo komunicirati.*“

Ispitanica 5 iskazala je zadovoljstvo suradnjom s pedagoginjom i specifičnost situacije na koju nailazi kao učiteljica romskih učenika:

S5: „*Ne razlikuju što smiju raditi u školi i govoriti, a što ne. Onda tu uskaču pedagoginja i psihologica, često su na razgovorima, često su uključeni i roditelji na te razgovore. Tak da suradnja je stvarno dobra i s njima.*“

Odgovori ispitanica nisu različiti bez obzira rade li u urbanim ili ruralnim osnovnim školama. Sličnost u odgovorima može se opravdati i sličnošću kontekstualnih obilježja.

Suradnja i komunikacija sa stručnim suradnikom pedagogom od velike je važnosti za učitelje zaposlene u produženom boravku. Kao što su nam pokazali odgovori na prvo pitanje, fakultetsko obrazovanje ne priprema učitelje za rad u produženom boravku, nedostaje stručne literature i dodatnih usavršavanja, te u svemu tome pomoć i podršku mogu tražiti upravo od pedagoga.

4.2.5. Značaj stručnog suradnika pedagoga za školu i produženi boravak

Nadalje, željeli smo ispitati značaj pedagoga u školi kao i u produženom boravku, te su odgovori ispitanica pokazali da pedagog doprinosi boljem i kvalitetnijem produženom boravku. Pedagog daje prijedloge kako da poboljšaju svoj rad, te stoji učiteljima na raspolaganju kada naiđu na neki problem. Osobito je od pomoći mladim učiteljicama koje još nemaju puno iskustva u radu, što nam potvrđuje sljedeći odgovor:

S2: „Da, često dobivam puno prijedloga od strane pedagoga kako poboljšati i znam tražiti pomoć u nekim situacijama kada nisam sigurna s obzirom da nisam dugo u ovom poslu. Pedagoginja mi daje puno savjeta koji se mogu primijeniti.“

S obzirom na specifičnosti rada i na nedovoljnu pripremu studenata Učiteljskog fakulteta na rad u produženom boravku, stručni suradnici također su naišli na nove zahtjeve na svom radnom mjestu. Pretpostavlja se da se ni oni nisu tokom svog školovanja susreli sa ovom vrstom odgojno-obrazovnog rada, te samostalno moraju pronalaziti rješenja kojima će pomoći učiteljima u produženom boravku. Stručni suradnik pedagog doprinosi boljem i kvalitetnijem produženom boravku ukoliko se uspostavi dobra suradnja, a za nju je potrebno vrijeme:

S3: „Pa pridonosi, ukoliko je suradnja, a kod nas je, definitivno pridonosi. Potrebno je vrijeme da se uspostavi suradnja.“

Iz odgovora je vidljivo kako je stručni suradnik pedagog vrlo bitan u rješavanju problema u ponašanju učenika, te radu s djecom sa poteškoćama u učenju:

S6: „Naravno, rješava probleme s ponašanjem određene djece u školi.“

Na važnost i značaj stručnog suradnika pedagoga upućuje odgovor S7, čija škola nema stručnog suradnika pedagoga:

S7: „Pedagog bi morao biti tu i otvoren za sva pitanja te smatram da bi boravak bio kvalitetniji i kada bi se čitale bilješke i zapažanja koje mi kao učitelji u produženom boravku pišemo za svakog učenika. Još uvijek su problem oni učenici koji imaju problema u ponašanju i vrlo često im „ne možemo ništa jer u boravku nema ocjene i misle da mogu raditi što žele“, a samim time i ometaju rad drugih učenika. Tu bi pedagog morao uskočiti i u nastavu, a ako ne može to, onda barem nekom intervencijom u obliku razgovora ili radionice. To nedostaje.“

Bilješke koje pišu učitelji u produženom boravku mogu biti izvor mnogih informacija s obzirom da učenici borave u školi u atmosferi koja se razlikuje od redovne nastave. Učeničko ponašanje mijenja se s obzirom da je atmosfera opuštenija, te nema formalnog ocjenjivanja, što može dovesti do drugačijeg ponašanja od onog u redovnoj nastavi. Bilješke koje se pišu u produženom boravku kada se usporede sa onima sa redovne nastave mogu dovesti do određenih zaključaka po pitanju ponašanja pojedinih učenika.

Ispitanice smatraju da pedagog doprinosi unapređivanju i poboljšanju produženog boravka:

S9: „Smatram da doprinosi boljem i kvalitetnijem produženom boravku jer se stalno educira i prenosi to na svoje kolege i djecu te se time znatno poboljšava rad i kvaliteta u produženom boravku.“

S10: „Prati i analizira rad produženog boravka, predlaže načine za unapređenje i poboljšanje, organizira savjetodavni rad po potrebi.“

Stručni suradnik pedagog pruža podršku učiteljima kako bi unaprijedili svoj rad i razvijali vještine vođenja nastavnog procesa, te upravo iz tog razloga može biti od iznimne pomoći u produženom boravku koji je specifični oblik odgojno-obrazovnog rada. Zbog razlike u organizaciji rada produženog boravka i redovne razredne nastave, učitelji zaposleni u boravku mogu naići na poteškoće prilikom organizacije, te u nedostatku stručne literature, pomoć mogu zatražiti od stručnog suradnika pedagoga.

4.2.6. Oblici podrške stručnih suradnika pedagoga produženom boravku u osnovnoj školi

Željeli smo ispitati smatraju li ispitanice da postoje još neki načini na koje bi stručni suradnik pedagog mogao doprinijeti boljem i kvalitetnijem produženom boravku, a koji se trenutno ne primjenjuju u školi u kojoj rade. Odgovori ukazuju na to da su stručni suradnici važni u povezivanju nastavnika, roditelja i djece. Problem koji se javlja kod učitelja produženog boravka je u tome što su upravo oni ti koji često prije primijete neki problem kod djece, ali ih se ne shvaća ozbiljno:

S1: „I onda ako imaš roditelja za suradnju, ako imaš stručnog suradnika za suradnju, ako imaš učitelja u nastavi za suradnju, onda to dijete ima velike šanse da bude stvarno došlo na pravi put. Naravno da i o njemu ovisi. E sad stručni suradnik, to je

bilo glavno pitanje može pomoći baš na taj način da kaže, da prepozna da ti imaš problem, da si povremeno uzme to dijete da isto radi s njim, da ga prati, da te pita kako ide, pa da radi tu poveznicu roditelji, učitelji, tako dalje.

...

„Evo tu su problemi onda, ne. Kad ne naiđeš na suradnju. Zato su stručni suradnici, ustvari to i je njihov posao, da oni to povezuju i rješavaju probleme. To je ono kaj mi od njih očekujemo, ali eto to nekad izostane. U boravku se puno lakše primijeti neki problem, ali nažalost nas ne slušaju i onda se šta događa, i to gotovo redovito.“

Odgovor upućuju na potrebu da stručni suradnik pedagog češće dolazi u produženi boravak, te da održava radionice u boravku :

S6: „Pa mislim da bi bilo dobro da nekad baš pedagog bude s nama, recimo cijeli dan jer na taj način bi najbolje mogla pratiti pedagoginja učenike i vidjeti kako tko funkcionira na nastavi u slobodno vrijeme, u to neko organizirano vrijeme koje nam nije u sklopu nastave nego izrađujemo plakate i slično jer mislim da se tu najbolje vidi kojem učeniku treba pomoć u kojoj sferi rada.“

S10: „Smatram da bi pedagoginja trebala češće dolaziti u produženi boravak da uvidi i upozna potrebe svakog učenika posebno, posebno učenika s teškoćama, da individualno radi povremeno s takvim učenicima, da uvidi eventualne probleme kod pojedinih učenika na koje se može utjecati.“

S4: „Jer ima taj, znači, tu i tamo zna izvoditi neke radionice v nastavi baš v razredu. Ali do sad je nikad još nije bilo kaj bi došla baš v boravak. A smatram da bi možda čak mogla i nekad više napraviti jer ima više vremena možda. Jer je ne ono ograničena na tih 45 minuta i možda bi joj bilo i lakše jer je manje učenika.“

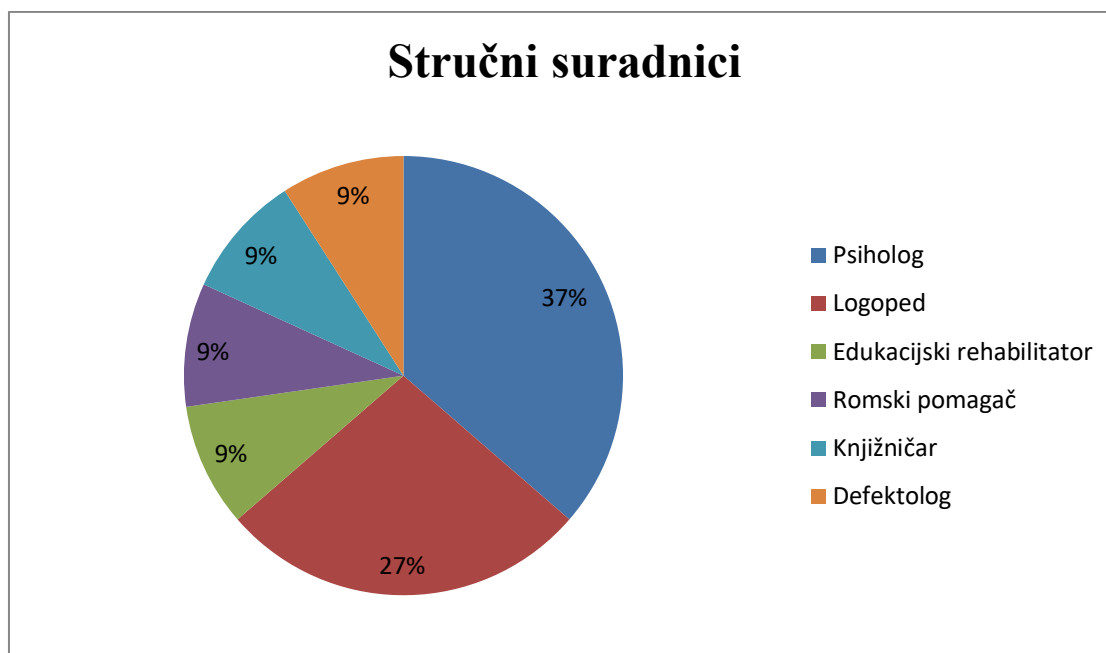
Iako su ispitanice zadovoljne radom stručnih suradnika pedagoga pokazalo se da bi voljele da ih oni češće posjećuju i provedu dan s njima. Na taj način stručni suradnik pedagog dobio bi uvid u sva ona ponašanja djece koje vide učitelji zaposleni u produženom boravku, a koji se u redovnoj nastavi ne mogu primijetiti. Time bi pedagog mogao pomoći učiteljima produženog boravka, kada oni ukazuju na neki problem a stručna pomoć može značajno podići kvalitetu rada u produženom boravku.

4.2.7. Suradnja sa ostalim stručnim suradnicima

Nadalje željeli smo ispitati koji stručni suradnici, osim pedagoga, su zaposleni u osnovnim školama u kojima rade ispitanice, te kakva im je suradnja i komunikacija sa njima. 4 ispitanice istaknule su da njihova škola ima stručnog suradnika psihologa, 3 logopeda i po jedna ispitanica rekla je da njihova škola ima edukacijskog rehabilitatora, romskog pomagača, knjižničarku i defektologinju. Graf 2. prikazuje omjer ostalih stručnih suradnika koji su zaposleni u školama u kojima rade ispitanice.

Graf 2. stručni suradnici zaposleni u školama ispitanica

Iz odgovora koje smo dobili vidljiva je potreba stručnih suradnika ne samo za rad u redovnoj nastavi već i u produženom boravku, te količina posla često nadmašuje mogućnosti jedne osobe:

S1: „Suradujemo, ove godine malo manje, moram priznati, ali ovoga, ne znam što je tome razlog. Nekako nam je oslabila suradnja, ne zato što bi mi htjeli slabije, mislim da je gospođa već pred mirovinu, već joj je svega dosta. Jer ovoga baš nam je ove godine, jako puno u jednoj smijeni, dosta djece koji su tako, nisu im postavljene granice i dosta je težak rad s njima. E i tu nam je sad malo otežana suradnja jer mislim da već svi ono samo sliježu ramenima, kao da se tu ništa ne može pa nam je to žao. Ali inače smo uvijek imali jako lijepu suradnju i podršku. E sad problem je što imamo samo jednog, tog, stručnog suradnika koji je stvarno preopterećen sa svim

poslovima. Znali smo imati nekad na stažu, dođu stažirati i onda je to bilo puno jednostavnije, rasterećenije, to se baš osjeti, taj nedostatak stručnog suradnika.“

S3: „Da, isto, koju god trebamo pomoć možemo im se obratiti. Dobivamo konkretnu pomoć, savjete, što, kako ili uzmu pojedinog učenika pogotovo naša psihologica, onda ona pozove te učenike na razgovor da vidi njihovu stranu, ako mi ne možemo doprijeti do njega pa nam savjetuje kojim možda metodama da riješimo problem ili kako da se postavimo u trenutnim situacijama koje se znaju dogoditi.“

S5: „Pa surađujemo zapravo jako puno. Romski pomagač nam pomaže jer ima učenika u prvom razredu koji još ne razumiju hrvatski kak spada. A psihologica i pedagogica su isto jako uključene jer imaju em svoje te obiteljske probleme koje nose sa sobom u školu, pa malo se recimo razlikuje njihovo ponašanje od ostalih učenika ... Romski pomagač je u principu s njima samo u redovnoj nastavi, na boravku nam je možda jednom u dva tjedna ali ne cijelo vrijeme nego ono tipa tih 10-15 minuta i to dolazi u dogovoru sa mnom. Na primjer ako mi neki učenik tri dana za redom, ako vidim da ga neka muči, neki problem koji je donesel od doma recimo. Mislím skuži se odma na njima. Onda ja njega pozovem, pa ga malo prati i priča s njim pa sazna kaj se desilo, pa dal treba do pedagoginje dal ne treba. I primiri mi ih nekad on.“

Većina područnih škola nama zaposlene stručne suradnike, već oni dolaze iz matične škole:

S2: „Logoped je u školi, on na tjednoj bazi radi s učenicima. Pošto smo mi područna škola logoped dolazi k nama i na raspolaganju ima učionicu u kojoj radi s učenicima posebno.,,

Stručni suradnici zaposleni u osnovnim školama značajna su podrška učiteljima zaposlenima u produženom boravku. Bez obzira o kojem je profilu stručnog suradnika riječ, svatko od njih doprinosi radu, naravno ukoliko se uspostavi kvalitetna suradnja. Odgovori ispitanica ukazuju da je suradnja često nedostatna a razlozi tome su veoma heterogeni-preopterećenost poslovima, sagorijevanje, nedostatak motivacije, nedostatak drugih stručnih suradnika čime se nameće potreba za većom ekipiranošću škola stručnim suradnicima.

4.2.8. Prednosti i nedostaci produženog boravka

Petim pitanjem željeli smo ispitati koje prednosti i nedostatke u radu u produženom boravku u odnosu na redovnu razrednu nastavu bi istaknule ispitanice.

Prednosti koje su ispitanice najviše puta navele su: *učenje kroz igru, fleksibilnost i kreativnost rada u produženom boravku, igra vani, mogućnost prilagodbe dana* i aktivnosti učenicima i njihovim potrebama u tome trenutku. Ovi odgovori pojavljuju se i kod ispitanica zaposlenih u urbanim i kod ispitanica zaposlenih u ruralnim osnovnim školama.

Prednosti koju su ispitanice najviše puta navele je *kreativnost* u radu. Produženi boravak im omogućava da budu kreativnije prilikom osmišljavanja aktivnosti i sadržaja. Potom navode mogućnost da se *rad prilagodi učenicima*, njihovim potrebama i mogućnostima. Osim toga, rad se prilagođava *i učiteljima* i njihovim afinitetima. Kao prednost navodi se i veća mogućnost odlaska u prirodu i igranja izvan škole. Ove prednosti rada u produženom boravku mogu postati svakodnevni oblici rada i u redovnoj nastavi.

Tablica 12. Prednosti rada u produženom boravku

PREDNOSTI
Kreativnost
Rad prilagodiš sebi
Rad prilagodiš učenicima
Fleksibilnost
Igra vani
Slobodnije – opuštenija atmosfera
Učenje i ponavljanje gradiva
Individualan rad
Samostalno kreiranje dodatnog sadržaja
Veća povezanost s učenicima
Svakodnevna suradnja s roditeljima
Sloboda u organizaciji rada
Nema ocjena
Improvizacija
Skлонost promjenama

Rad u produženom boravku omogućuje učiteljima da osmišljavaju aktivnosti različitih sadržaja, a pritom da ih prilagode svojim ali i učeničkim željama i mogućnostima. Fleksibilnost takvog načina odgojno-obrazovnog rada od velike je pomoći jer ukoliko vidimo da je u boravak došao mali broj učenika ili su iz nekog razloga taj dan učenici nemirni i s njima se ne može kvalitetno obaviti aktivnost koju smo zamislili, bez problema ju možemo odgoditi za neki idući dan. U boravku učitelji imaju više vremena posvetiti se svakom učeniku individualno, što je osobito važno za učenike koji teže savladavaju gradivo. Produženi boravak daje mogućnost čestih odlazaka u prirodu, od odlaska u školsko dvorište do izleta u prirodi, što je danas važno jer su i djeca, kao i odrasli preveliki dio dana okruženi tehnologijom.

Nedostaci koje ispitanice navode su činjenica da se *učitelje produženog boravka ne shvaća ozbiljno*, odnosno, često puta kada ukažu na neki problem, ostatak kolektiva ne reagira. Ispitanice se suočavaju i s *nedostatkom prostora i materijala* za rad. Produženi boravak *nema svoju učionicu*, već se u većini slučajeva održava u učionicama redovne razredne nastave, te učitelji koji rade u produženom boravku moraju samostalno nabavljati materijale za rad. Rad otežava činjenica da djeca *odlaze kući u različito vrijeme*, te je ponekad teško provesti neku aktivnost.

Tablica 13. Nedostaci rada u produženom boravku

NEDOSTACI
Učitelje PB se ne shvaća ozbiljno
Svakodnevna suradnja s roditeljima
Manjak prostora
Djeca odlaze kući u različito vrijeme
Očekivanja roditelja
Asistenti ne ostaju u PB
Različiti razredni odjeli
Previše posla za jednog učitelja
Manjak materijala
Smanjena koncentracija pojedinih učenika
Ograničeno vrijeme za obrazovni dio
Održavanje discipline

Česta podcjenjivanja rada učitelja u produženom boravku od strane drugih odgojno-obrazovnih djelatnika i roditelja može djelovati demotivirajuće. Učitelji u produženom boravku imaju jednako fakultetsko obrazovanje kao i učitelji u redovnoj razrednoj nastavi, te je razumljivo da neki od njih ne mogu ostati imuni na komentare koji njihov rad podcjenjuju. S jedne strane roditelji ih smatraju tetama koje su tu da pričuavaju djecu dok su roditelji na poslu, a s druge strane očekuju od njih da s djecom napišu domaću zadaću i ponove gradivo.

Ispitanica 5 istaknula je nedostatak koji proizlazi iz činjenice da se u produženom boravku zajedno nalaze različiti razredni odjeli:

S5: „A nedostatak, hm, mislim da bi bilo bolje da recimo nemam tri razreda jer sad i njima je teško. Na primjer 4.b je uvijek jednu nastavnu jedinicu iza 4.a i ne znam baš vidim da im recimo smeta dok slušaju neš kaj oni još nisu učili, onda dođu, nemaju pojma o čemu govorim, novo im je, a ne stignem ja ispočetka s njima to obrađivati, mi samo rješavamo zadaću gdje već imamo pitanja i samo trebamo odgovor. I mislim da frustrira onda to učenike koji još ne znaju.“

Ranije u teorijskom djelu spomenuo se problem heterogenih skupina u produženom boravku. Osim što heterogene skupine učenika otežavaju rad učiteljima, one su problematične i za same učenike. Iz odgovora vidimo da ne nastaje problem samo kada je riječ o učenicima različite dobi, već i kada je riječ o učenicima iste dobi ali različitih odjeljenja.

Dok je jedna ispitanica koja radi u ruralnoj osnovnoj školi navela kako je *svakodnevna komunikacija s roditeljima* prednost produženog boravka, ispitanica iz urbane osnovne škole isto je navela kao nedostatak. Svakodnevna komunikacija s roditeljima može biti prednost jer su roditelji više uključeni u rad škole, međutim učiteljima koji rade u produženom boravku svakodnevna komunikacija može biti opterećujuća jer svaki roditelj kada dođe po svoje dijete želi znati kako mu je bilo u školi, te nerijetko postavlja i pitanja koja se tiču redovne razredne nastave a na koja učitelji produženog boravka ne mogu dati odgovor unatoč njihovoj suradnji.

4.2.9. Rad u produženom boravku ili redovnoj razrednoj nastavi

Nadalje željeli smo ispitati koliko ispitanica bi izabralo rad u redovnoj razrednoj nastavi umjesto rada u produženom boravku, a odgovori su pokazali da su im mišljenja

podijeljena. Ispitanice koje imaju najdulji radni staž, a ujedno su i učiteljice u urbanim osnovnim školama, smatraju da bi radije ostale raditi u produženom boravku:

“S1: „Ne, žao mi je izgubiti baš te neke elemente jer mislim da smo ovako nekako bliskiji djeci. Koliko god zna biti i problematičnih situacija i onda su teže ovdje i lakše ih je u nastavi prerezati. I tamo je učitelj cjenjeniji, u nastavi, tamo ga roditelji, to je učitelj, taj daje ocjene, njega trebamo poštivati, slušati i tako dalje. A mi smo ovdje, najčešće nas zovu i tete i zato oni koji drže do sebe i žele da ih se cijeni ti brzo odu iz boravka u nastavu, ali evo meni to nije neka tako bitna stavka, pa onda, draže su mi neke druge stvari, koje su mi vrijednije, nego to da sad mene neko cijeni. Nikad te u životu ne budu svi voljeli, ali evo ga kad staviš na vagu te sve stvari onda nekako mi uvijek prevagne to ostati u boravku, a sada ćemo vidjeti što će nema dovesti ovi novi izumi cjelodnevne nastave, da li će to pasti u vodu.“

U prethodnom pitanju spominjali smo podcjenjivanje rada učitelja u produženom boravku od strane roditelja i drugih odgojno-obrazovnih djelatnika, što nam potvrđuje i ovaj odgovor. Međutim, ispitanica S1 smatra da postoje puno bitnije stvari od tuđeg mišljenja i odlučila se fokusirati na sve ono lijepo što joj donosi rad u produženom boravku a u cilju potreba učenika.

Odgovor S3 pokazuje nam koliko izazovno za učitelje može biti rad u produženom boravku, te se iz odgovora može zaključiti kako većina učitelja redovne nastave nije spremno raditi u produženom boravku:

S3: „Znate dolaze nama mladi učitelji, s fakulteta, pa čak i oni koji su radili u nastavi, ali brzo odustanu. Nas tri smo već dugi niz godina, a četvrta se stalno mijenja, jer čim im se ponudi prilika za rad u redovnoj nastavi, odu. Ovdje si 6 sati s djecom i konstantno nešto moraš. Nema odmora. I zato odustanu, bude im naporno. Bio je jedan učitelj koji je prije toga radio u redovnoj nastavi i vratio se u redovnu nastavu. Rekao je, više nikad haha!“

Iz odgovora je vidljivo kako fakultetsko obrazovanje ne priprema studente za rad u produženom boravku, te do dolaska na radno mjesto učitelja u produženom boravku većina njih nije ni svjesna kompleksnosti tog posla.

Tri ispitanice su se složile i bez oklijevanja odgovorile kako bi radije radile u redovnoj nastavi. Nedostatak mogućnosti za stručnim usavršavanjem, nedostatak materijala i pomagala

za bolji i potpuniji rad, te veće uvažavanje i cijenjenje učitelja redovne nastave samo su neki od razloga koje navode u odgovorima:

S5: *„Ja bi rađe u redovnu nastavu, evo mala anegdota. Učiteljica koja mi je mentorica je radila prije u produženom boravku isto tu s Romima, njoj je bilo toliko loše da je ono pod svom silom ostala trudna da ide na porodiljni kaj se makne od tog boravka. Baš općenito zbog boravka, ne zbog toga što je s Romima. Mislim, meni iskreno nije trenutno toliko loše ali mislim da ne bi mogla ostati.“*

S9: *„Izabrala bi rad u redovnoj nastavi zbog toga jer se mogu stalno usavršavati za svoje područje, npr. stručno usavršavanje za učitelje u produženom boravku u našoj županiji nije još ni jedanput bilo. Učitelji u razrednoj nastavi dobivaju puno materijala i pomagala koji im omogućuju bolji i potpuniji rad, a učitelji u produženom boravku ne dobivaju.“*

S10: *„Mislim da učitelji koji rade u produženom boravku nisu jednako uvaženi i cijenjeni kao učitelji koji rade u redovnoj nastavi a puno više rade s učenicima i puno više svega odrade.“*

Produženi boravak ima svoje prednosti i nedostatke, što možemo vidjeti iz idućih odgovora ispitanica koje se nisu mogle odlučiti koje radno mjesto bi izabrale kada bi mogle birati:

S2: *„Teško pitanje, jako sam se vezala za produženi boravak, postalo je zapravo kao neka rutina i normalna situacija, tako da ne znam, teško pitanje.“*

S8: *„Vjerujem da oba radna mjesta imaju svoje izazove s kojima sam se samim odabirom tog zanimanja spremna suočiti.“*

Produženi boravak svakako sa sobom nosi mnoge prednosti, veća sloboda, fleksibilnost i kreativnost u radu samo su neke. Međutim, činjenica kako fakulteti u Hrvatskoj ne pripremaju studente za ovaj oblik rada, još uvijek nemamo stručne literature namijenjene upravo produženom boravku, te učiteljima produženog boravka ne nudimo dodatno obrazovanje može biti povezano sa smanjenjem motivacije za rad u boravku. Učitelji redovne nastave nisu motivirani za rad u produženom boravku jer je ovaj specifični didaktički model nastave u društvu taj rad nije dovoljno cjenjen, te im se umanjuje važnost i značaj koji imaju za učenike i školu.

4.2.10. Izazovi rada produženom boravku

Šestim pitanjem željeli smo ispitati sa kojim se izazovima suočavaju ispitanice kao učiteljice u produženom boravku. Odgovori su pokazali kako ispitanice imaju mnoge izazove u radu u produženom boravku. Komunikacija s roditeljima, različiti razredni odjeli, umorni učenici, učenici kojima je potreban asistent u nastavi, sve su to izazovi s kojima se svakodnevno susreću:

S2: „Najveći izazov smatram da je, ma ima ih zapravo više. Jedan od toga bi navela komunikaciju s roditeljima. Roditelji dolaze po djecu, razmjenjujemo informacije, zapravo ako je potrebno veliš nešto što je potrebno. Imamo i grupu na Viberu gdje ja šaljem obavijesti, ako roditelji imaju neka pitanja slobodno pitaju. Tu je zapravo jednosmjerna komunikacija jer na moje poruke oni reagiraju samo s lajkovima, povratnu informaciju od njih jako rijetko dobivam. Još bi navela, ne znam, možda ta suradnja s djecom ponekad gdje ih je jako teško motivirati s obzirom da su oni od 8 sati tu, a produženi boravak kreće negdje oko pola 1, to je već ono, razina njihove koncentracije je jako niska, a trebaš ih dodatno motivirati, zagristi, ajde idemo još malo, stalno nešto pokušavaš kroz igru, tako da, tu je jako i njima već i naporno i teško. I ove godine mi je jako veliki izazov, imam dva brata blizanca, oboje trebaju asistenta, ali službeno još nisu dobili papire, ali kao što sam već i navela, asistenti ne bi ni ostajali na produženom boravku, tako da, zapravo, ostalo bi na istome. Njihova pažnja je jako kratka i teško je raditi s njima i takvom djecom gdje ti zapravo gledaš njih i objašnjavaš ostalima, a ako se makneš oni prestaju raditi.“

S3: „Pa najveći izazov je u biti držati ih motivirane, zainteresirane za rad, pogotovo u poslijepodnevnoj smijeni kad oni dolaze umorni iz škole i onda u pola dva kad bi oni vjerojatno i svi mi, poslije ručka i poslije nekšne aktivnosti, kad bi se svi odmorili, ono legli i ne znam nešto, oni moraju ići pisati zadaću. Tu je onak veliki izazov, to pa, naravno izazov je i pomiriti tri generacije, to su 1., 2., 3.“

S4: „Pa čak bi možda i to istaknula, tu postizanje te discipline jer nema ocjena. I automatski nema ocjena odma oni to ne moraju, oni to ne trebaju, zakaj bi oni to ve radili, tak da mi je to bilo strašni izazov od početka. I super mi je kaj sam nekak uspjela stvarno skužiti kaj pali kaj ne pali. I ovoga, a ve neki točno događaj, pa sad se ne sjećam.“

S5: „Pa izazov je to što učenici jako puno izostaju i na primjer učenica mi dođe u školu veli da ne zna napisati broj 10 jer nije bila u školi. Pa ne zna slovo m jer nije bila u školi. Znači, nema šanse da oni to doma pogledaju, roditelji s njom. Ona ak nije bila u školi, ona to nikad u životu vjerojatno ne bude ni vidla. To je izazov i ne znam, vizualno su jako, jako loši. Znači sve moraju brojati na prste, jako sporo to sve traje i pisanje im je užasno, gube slova u riječima, doslovno moram ono slovo po slovo govoriti da neki zapišu.“

..

„Učenica 4. razreda, znači stvarno ono jako teško joj ide i prvi zadatak, za koji sam mislila, okej ona bude ga znala riješiti. Bilo je 5 kružića s toplim bojama, ono od žute do crvene, pet kružića s hladnim bojama od zelene do plave. I sad ja njoj postavim pitanje da veli koje su tople koje hladne i ona ih zamjeni. Za tople je rekla da su hladne i obrnuto. I normalno razred se počel smijati jer to je stvar koja se zna od 1. razreda, još od vrtića recimo. I sad da ja maknem njoj tu nelagodu, došla sam do nje i pitam ju pa dobro koje boje je Sunce, ona meni odgovori žuto. Dobro. Pa u kojem nizu vidiš žutu boju, pa u prvom, dobro. Kad svijetli Sunce, Sunce nas grije, ja ono s njom kroz razgovor, pa ljeto, opće ne zna godišnja doba, ja njoj objašnjavam dobro ljeto je, toplo je, nosiš kratke rukave, pa kaj ti je hladno ili toplo. Ona mene gleda mrtva hladna, hladno. Ja reko dobro, si primila kad snijeg, jesam. Koje je boje snijeg, bijele, dobro. Ako bojaš snijeg s kojom bojom ga bojaš, s plavom, dobro. Ako ga s plavom bojom crtaš i primila si ga, vjerojatno znaš kakvi je. Pitam kakvi ti je snijeg u ruki hladni ili topli, topli. Znači opće, ja nebrem ja njoj nikaj objasniti jer ona ne kuži razliku toplo-hladno, 4. razred.“

S7: „Izazovno je raditi s više učenika, točnije razrednih odjela koji su svaki na svom nastavnom sadržaju, svatko ima drugačije knjige, a samim time i zadaće i zadatke.,,

S8: „Najveći izazov je velika razlika u mogućnostima učenika. Učenici različito završavaju zadaće i ostale obaveze pa tako za one najbrže uvijek treba imati spremne dodatne aktivnosti te ponekad i ometaju rad ostalih koji još rade.“

S9: „Najveći izazov su roditelji koji se ne žele informirati, ne pokazuju zanimanje za učenikov napredak i ne rade doma s djecom, u smislu poticanja na učenje i usmjeravanje djeteta.“

S10: „Kao izazove rada u boravku bih istaknula rad s učenicima s teškoćama jer im je potrebno puno podrške i potpore učitelja, različit intenzitet rada učenika pa je potrebno svakodnevno planirati dodatne aktivnosti za učenike koji brže rade, puno domaće zadaće.“

Kako motivirati učenika koji su umorni nakon što su odradili redovnu nastavu, kako uskladiti rad učenika različite dobi i različitih mogućnosti, najčešći su izazovi učiteljica u produženom boravku. Fakultetsko obrazovanje ne priprema ih na ovakav način rada, te im se ne nudi mogućnost edukacije. Situaciju otežava činjenica da asistenti učenika s teškoćama ne ostaju na produženom boravku čime se nameće potreba obrazovanja učitelja za inkluziju.

4.2.11. Komunikacija s roditeljima

Sedim pitanjem željeli smo ispitati kakva je komunikacija i suradnja učiteljica produženog boravka i roditelja. Napredak tehnologije omogućio nam je da u par *klikova* nađemo odgovor na neka pitanja uz pretpostavku medijske pismenosti. Škole kao odgojno-obrazovne ustanove nastoje naučiti učenike kako pravilno i odgovorno koristiti Internet. U društvu je sve više raširen trend čitanja savjeta sa Interneta koji se odnose na sve aspekte života, pa time i na roditeljski odgoj. S1 istaknula je problem današnjice kada se roditelji koriste Internet izvore za sve aspekte života, pa tako i u odgajanju djece:

S1: „S obzirom da nam se jako društvo mijenja općenito, ne samo tu lokalno, nego u cijelom svijetu i jako smo u stvari izloženi, jedno veliko selo smo u stvari postali. I svi sve znamo i svi smo Youtube majstori i tako dalje, tako da su svi sada postali majstori. Roditelji sve znaju, često roditelji misle da će se dijete odgojiti samo od sebe i onda je prepušteno .. A sve će to biti dobro. Odgoj je jako težak posao. Najteži posao na svijetu, kažu neki. Tako da oko toga se treba jako truditi. I najveći je problem je kad nemamo suradnju s roditeljem, a imamo dijete koje treba imati nekog tko će ga usmjeravati. Djeca ne mogu sama sebe odgajati, oni moraju negdje dobiti dobar primjer, a danas imamo sve više takve situacije da ti niti ne možeš razgovarati s roditeljem jer već niti on sam nije osoba koja bi mogla nekoga odgajati. Recimo evo, tako banalan primjer, ja sam dosta ovako užasnuta s time kako se odnosimo prema hrani, koliko se hrane baca i jednom sam jedno, već je to dugi niz godina bio, jednom roditelju rekla, taman je bilo vrijeme užine i njegovo dijete je uvijek radilo ovo: uzelo

je šnitu kruha namazanu, odvojilo je koru, pojelo sredinu, koru bacilo i došlo po drugu šnit. Ja reko, to ne može tako, treba pojesti sve. I ja to kažem roditelju, a on kaže, da i? I meni je tu bilo znak da ja tu nemam šta više s tim roditeljem o tome razgovarati ...“

Dostupni tekstovi i savjeti o pozitivnom roditeljstvu na Internetu i društvenim mrežama nerijetko su izvor kontradiktornih savjeta, koji dodatno zbunjuju roditelje (Macuka 2022).

Kako odvojiti privatno i poslovno, izazov je s kojim se ljudi suočavaju u različitim profesijama. Učitelji koji rade u malim, ruralnim osnovnim školama često imaju problem odvajanja privatnog i poslovnog. Nerijetko je slučaj da žive u selu u kojem se nalazi i škola u kojoj rade, a neki od učenika kojima predaju mogu im biti i prvi susjedi:

S2 „Kao što sam već i navela komunikacija je pomalo otežana jer je jednosmjerna. Još jedan od izazova koji bi istaknula kada su u pitanju roditelji je to što radim u selu u kojem sam odrasla. Riječ je o malom selu gdje se svi znaju, čak i oni koji me osobno ne poznaju, poznaju moje roditelje. S obzirom da mi je ovo prvi posao u početku mi je bilo teško kada se pojavio neki problem s određenim učenikom i kako ću to priopćiti njegovim roditeljima, a još teže je kada ih osobno poznaješ. Također, čim izađem iz ove škole teško je odvojiti privatno i poslovno. Nekoliko učenika čak i živi u ulici u kojoj i ja. Uvijek sam na oprezu kada izlazim iz kuće, jer misli da im moram biti primjer, ako me sretnu izvan škole, na primjer, jednom sam bila na nekom događaju gdje su me vidjeli s pivom u ruci. I ja sam samo odrasla osoba koja izlazi, al teško je njima nekad shvatiti da i učiteljica popije pivu. Tako da sam dodatno na oprezu čim idem negdje.“

U zanosu i želji da svojoj djeci omoguće najbolje što mogu roditelji ponekad ne više odmažu nego što pomažu. S3 istaknula je kako usprkos dobroj komunikaciji s roditeljima, oni ponekad mogu imati neizvedive zahtjeve:

S3: „Roditelji ponekad imaju zahtjeve koji nisu izvedivi. Na primjer jedna mama je svojoj kćeri rekla neka na boravku pročita lektiru. Ne znam kada je mama točno mislila da ona to pročita. Nakon nastave oni idu na ručak, onda pišemo zadaću, pa se igramo. Onda bi se i ona igrala, ne mogu ja njoj reći ne ti se nećeš igrati, ti ćeš čitati lektiru. Ma nisu ni ovdje uvjeti za to, nema ona ovdje mira i tišinu koji je potreban za

čitanje knjige. Mogla je ona čitati, ali koliko bi ona od tog pročitano zapamtila, vjerojatno ništa.,,

U većoj mjeri ispitanice su zadovoljne komunikacijom s roditeljima. Ističu kako s roditeljima komuniciraju na dnevnoj bazi, uživo ili putem mobitela i telefona. Roditelji su uvijek pozvani obratiti im se, te se održavaju roditeljski individualni ili grupni roditeljski sastanci:

S3: „Pa više-manje dobra. Isto, kako se postaviš prema roditeljima i ono ako surađuješ i budeš, mislim mi radimo na iskrenosti i roditelji to vole, da im se kaže što se dešava, da su upućeni što se dešava s djetetom. Uvijek su pozvani da nazovu na telefon i da čuju svoje dijete ukoliko žele. I tak da je suradnja jako dobra.“

S8: „Smatram da je komunikacija s roditeljima u redu, većinu roditelja viđam svaki dan. Redovito se održavaju roditeljski sastanci te individualni razgovori prema potrebi.“

S9: „Komunikacija je s roditeljima dobra, sudjelujemo na zajedničkim sastancima i individualnim razgovorima.“

S10: „Komunikacija s roditeljima je zadovoljavajuća. Svakodnevno putem individualnih razgovora kada dođu po učenika ih izvještavam o domaćoj zadaći, pohvalim učenika koji lijepo radi ili pak savjetujem roditelju na čemu još treba poraditi s učenikom. Ima roditelja koji poslušaju savjet ali ima i onih koji ne rade kod kuće s učenikom iako sam im to savjetovala.“

Komunikacija s roditeljima nije uvijek na razini na kojoj bi učitelji voljeli da bude. S5 jedina ne komunicira s roditeljima, osim kada oni dolaze po djecu u školi, te se ta komunikacija svodi na bilježenje koji roditelj vodi koje dijete doma iz škole:

S5: „Pa učenici nemaju prijevoz, to jest nije organiziran prijevoz dva dana u tjednu za doma, znači nema autobusa i ta dva dana trebaju roditelj doći po njih u školu. Ali to zna biti dosta izazovno jer neki roditelji uopće ne dolaze, neki dolaze pa uzimaju po desetak djece odjednom. Onda uvijek moramo pratiti tko s kim ide doma. U principu mi poznajemo sve roditelje koji dolaze po djecu i moramo zapisivati jer evo zna se desiti da po jednu učenicu apsolutno nitko ne dolazi i ostaje nam uvijek u školi. Znamo ostajati pola sata duže jer čekamo da roditelji dođu po djecu. Tak da to nam je ta komunikacija s roditeljima. Ono zapisujemo tko je po koga došao u školu i eventualno

zovemo na mobitel da ih podsjetimo da treba doći po dijete u školu nakon što čekamo 20 minuta već.“

Kod odgovora na ovo pitanje možemo uočiti razliku koja se pojavljuje s obzirom je li riječ o urbanim ili ruralnim osnovnim školama. Ruralne osnovne škole, osobito one koje se nalaze u malom mjestu, kao što su područne škole, nose sa sobom određeni izazov. U malim mjestima svi se međusobno poznaju i ponekad je za osobe zaposlene u takvim školama teško napraviti distinkciju između poslovnog i privatnog. Roditelji si znaju uzimati za pravo da zaustavljaju na ulici i ispituju informacije o svojem djetetu. S obzirom da je riječ o slobodnom vremenu učitelja, kada on nije na poslu, možda najbolje rješenje je reći roditelju u koje vrijeme se održavaju informacije za roditelje, te mu naglasiti kako u to vrijeme stojimo na raspolaganju za sva pitanja, te da bi nam bilo drago porazgovarati.

Kao i u redovnoj nastavi, tako i u produženom boravku, nekada je teško uskladiti zahtjeve roditelja sa onim što je moguće ostvariti u boravku. Održavanje komunikacije s roditeljima bitno je kako bi oni bili sigurni da je njihovo dijete dobro zbrinuto kada su oni na poslu. Organizacija roditeljskih sastanaka od strane učiteljica produženog boravka omogućuje im da roditeljima predstave rad u boravku ili ukažu na moguće poteškoće i probleme.

4.2.12. Odnos s učenicima

Osmim pitanjem željeli smo ispitati, s obzirom da u produženom boravku vlada opuštenija atmosfera, povjeravaju li se učenici učiteljima u produženom boravku više nego učiteljicama u redovnoj razrednoj nastavi. Opuštenija atmosfera rezultat je činjenice da nema formalnog ocjenjivanja, te se izmjenjuju vrijeme učenja i slobodno vrijeme. S obzirom da učitelji u boravku nemaju plan i program koji moraju pratiti kako bi stigli obraditi svo potrebno gradivo, to im daje veću slobodu i fleksibilnost u radu s učenicima. Nekoliko ispitanica se osvrnula na činjenicu kako u produženom boravku imaju više vremena za slobodan razgovor nego u redovnoj nastavi, pa samim time i učenici više pričaju o stvarima koje nisu vezane uz školu:

S1: „Na dnevnoj bazi se tužakaju i govore tak pa onda se rješava pa dok to otpetljaš, koliko je to vremena. Ali to je u stvari vrijedno, jer sve te situacije su prilika za odgoj. A tu je više vremena za to nego u nastavi. To je to, to je to. U nastavi za to nemaš časa, to malo odmor od pet minuta ako nešto .. Ili sat razredne zajednice to je jedan

puta tjedno i onda rješavaš cijeli razred problema. Mi ovdje na dnevnoj bazi, stalno nekakve sitnice, pa ih kroz te situacije, ovoga navodiš na to kako bi trebalo. Pa kako bi to mogli drugačije riješiti. Pa šta si mogao umjesto da si ovo i tako. Tako, puno je tu situacija.“

S2: „Da, imala sam jednu situaciju u kojoj mi je učenik rekao da mi otac puno pije, da ga zatvori u sobu, viče na njega, tuče ga. U tom trenutku ne znaš kako reagirati, ako je istina želiš mu pomoći, ali opet postoji šansa da to nije istina. Vidiš tog tatu kad dođe po njega u školu, ne izgleda kao netko tko je stalno pijan. Pričala sam i s njegovom učiteljicom i pedagoginjom. Ispostavilo se da dječak puno laže .. Ali da, puno toga mi govore, nekad čak i više nego svojoj učiteljici. Ovdje je ipak opuštenija atmosfera i ima se više vremena nego na redovnoj nastavi da se popriča o nečemu onako usput.“

Problemi koji muče učenike možemo podijeliti na one koji im se dešavaju u školi i one koji se dešavaju kod kuće. Sve što se događa u školi lakše je provjeriti i ispitati. U ovom slučaju važna je suradnja učitelja produženog boravka i redovne razredne nastave, te stručnih suradnika. Ukoliko postoje problemi u obitelji situacija je izazovnija. Roditelji ne vole pričati o onome što se dešava kod kuće, dok djeca vole otkrivati svakakve detalje, ali problem je u tome što ponekad ne možemo biti sigurni je li ono što nam učenik priča istina ili ne. Da problemi o kojima učenici pričaju nisu uvijek jednostavni govorni nam odgovor S5 iz kojeg možemo vidjeti kako rad sa romskim učenicima nosi sa sobom još jedan izazov, te su problemi o kojima pričaju učenici romi teži i ozbiljniji:

S5: „Baš su me prihvatili, recimo ne samo kao učiteljicu, nego i to rame za plakanje recimo ... I ne znam, kao povjeravaju mi se, ali to su obično .. Njihovi problemi su toliko jaki da ne smiju, recimo, govoriti o njima. I čak ako neko i krene onda ostali učenici skoče kao tiho, tiho, tiho ... Mislím da bi oni meni htjeli otvoreno reći kaj se desilo, ali s druge strane da imaju tu kočnicu di znaju da ne smiju pričati to. Ali uvijek znam kad dolazim policija u selo, ko se s kim potukel, ko je stavil pušku doma na stol, mislim to su stvarno veliki problemi.“

U redovnoj nastavi kada se oglasi zvono za početak sata to je znak da se mora krenuti sa obradom nastavnog sadržaja. Učitelji unaprijed isplaniraju nastavni sat, te nemaju vremena sa učenicima razgovarati o drugim temama. U produženom boravku nema zvona koje označuje početak ili kraj određenog djela odgojno-obrazovnog rada, što daje mogućnost da se aktivnosti isprepliću i traju duže ili kraće od planiranog. I dok su neki učenici sramežljivi i

povučeni, imamo i one učenike koji bez problema otvoreno razgovaraju. Obje skupine učenika sa sobom donose određene izazove.

S3: *„Djeca su otvorenija jer kad si na nastavi nemaš toliko slobode, ne možeš im dopustiti da oni pričaju o nečemu što nije vezano uz nastavu. Ovdje se to može. Doduše neki red se mora znati. Često kad pišemo zadaću netko počne nešto pričati, e ja sam jučer ... Ali onda ga zaustaviš i kažeš mu da će ti ispričati kad završimo zadaću. I onda ga kasnije pitaš, što si mi htio ispričati, sad imamo vremena, možeš mi reći. Tako da, da. Pričaju nam o svemu o roditeljima, rodbini, znamo sve stričeve, tete, bake ..“*

Ostatak ispitanica potvrdio je da im se učenici provjeravaju, jedna od ispitanica smatra da joj se ne povjeravaju više nego učitelji razredne nastave, dok se iz ostalih odgovora ta informacija ne može iščitati:

S8: *„Povremeno pojedini učenici povjeravaju svoje probleme, no nisam stekla dojam da više nego učitelji razredne nastave.“*

S9: *„Učenici često povjeravaju svoje probleme.“*

S10: *„Učenici mi povremeno povjeravaju svoje probleme. Poslušam ih, dam savjet i utješim ih da će se sve riješiti i da će biti dobro.“*

Ozračje u kojem se odvija produženi boravak svakako doprinosi tome da učenici imaju više slobode pričati o temama koje se ne odnose na nastavni sadržaj. Iz tako neformalnih razgovora može se saznati puno informacija koje u nekim situacijama mogu biti od značajne koristi, a ponekad je potrebno samo saslušati učenika kako bi se on bolje osjećao. Djeca često znaju podijeliti sa ostalima privatne informacije, koje bi roditelji možda voljeli zadržati za sebe. Učitelji, ne samo oni u produženom boravku, već i svi ostali, ponekad se nalaze pred izazovom jer nisu sigurni u istinitost dobivenih informacija. Nađu se u situacijama kada trebaju sami odlučiti je li trenutak za određenu intervenciju.

4.2.13. Održavanje discipline

Zadnjim pitanjem smo željeli saznati suočavaju li se ispitanice sa problemom prilikom održavanje discipline u produženom boravku s obzirom da nema formalnog načina

ocjenjivanja kao u redovnoj nastavi a ocjene mogu poslužiti upravo za discipliniranje učenika unatoč problematičnosti te funkcije ocjena. Odgovori su pokazali da ponekad održavanje discipline može biti izazovno, ali koriste dobro definirana pravila, te uskraćivanje onoga što učenici vole i što ih veseli kako bi održale disciplinu:

S2: *„Izazovno je, svakako, ponekad je jako teško. Ali uvijek se nađu neki načini. Obično im oduzmem ono što im je drago, nećemo ići van, nećemo igrati nogomet ili neku igru koju jako vole. I onda to zapamte, aha sad nismo slušali i nismo dobili ono što želimo, pa onda drugi puta budu malo oprezniji.“*

S3: *„Pa izazovno je. I ponekad je teško. Međutim, ono, držimo se toga da se dogovaramo, da djeca znaju da će sve postići ukoliko slijede pravila koja smo postavili na početku i koja uzastopce, svakodnevno neka ponavljamo. I ukoliko se toga drže da će onda biti onako kako oni žele, da će moći imati igre koje žele, da će im biti puno ljepše ukoliko slijede pravila ... Nekad jednostavno ih moraš pustiti pa nek se zgalame, pa nek viču, pa čekaš da prođe dan. A drugi dan su onda super, dobri i sve je okej.“*

S4: *„Ne znam, nećete se moći to i to igrati kaj znamo da im je ono super. Ili nećemo ići u dvoranu jer im je isto super. I tak neke onda druge stvari. Kao oduzmeš im neka kaj je njima jako super na ne znam dan dva tri ovisi kaj su napravili. I onda se oni poprave.“*

Dvije ispitanice, učiteljice u ruralnim osnovnim školama, istaknule su kako im nije problem održati disciplinu u produženom boravku, te ju postižu dobro definiranim pravilima na početku školske godine.

S9: *„Nije mi problem održati disciplinu. Na početku školske godine dogovaramo pravila ponašanja u produženom boravku. Imamo semafor ponašanja, ponekad koristimo kartice za učenika dana ili učenika tjedna te oni imaju neke posebne mogućnosti (odabir igre u dvorani, tko će biti prvi u nekim aktivnostima, kad će imati pauzu od učenja). Koristim razne motivacije na početku svakog dana, koristimo igre opuštanja, elemente joge i često imamo meditirajuće vježbe.“*

S10: *„Nije mi problem održati disciplinu u produženom boravku. Učenici su upoznati s pravilima rada u boravku od prvoga dana. Ta pravila su jasna i oni ih se pridržavaju. Isto tako koristim raznolike aktivnosti, dogovaramo se što ćemo sve taj dan raditi, potičem učenike na samokontrolu, koristim neverbalnu komunikaciju.“*

Dobro formirana pravila ponašanja koriste se i u redovnoj nastavi, te su učenicima već poznata prilikom dolaska u produženi boravak. Običaj je sa učenicima prvih razreda na početku školske godine osmisliti pravila ponašanja koja se zapišu i stoje na svima vidljivom mjestu kako bi prilikom svakog kršenja mogli učenicima ukazali na pravilo i koje su posljedice, sve u svrhu toga da smanjimo njihovo kršenje.

Održavanje discipline u razredu nije lagan posao, a može postati još teži ukoliko radimo sa učenicima čija se kultura razlikuje od naše. Odgovor S5 govori nam u prilog tome kako održati disciplinu u radu sa učenicima Romima koji osim hrvatskog jezika govore i svoj jezik, koji učiteljica ne razumije:

S5: „Nekad krenu pričati na svom jeziku ali ja to skratim odma s krenem ja njima pričati na portugalskom. I onda se sam ono gledamo, reko pa ako ja vas ne razumijem, ne morate niti vi mene. Tak da ono to mi je finta s kojom ih dobim kaj se odma u sekundi prebace na hrvatski. Jer na primjer prije sam koristila, ono sam sam ih upozorila da smo u školi i da pričamo na hrvatskom i to je njima bilo jako zabavno, kaj ja njih sad upozoravam da nesmeju na svojem jeziku i namjerno su krenuli još više na romskom pričati.“

Situacije u kojima učenici nisu fokusirani na aktivnost a kazna koja se primjenjuje u takvim situacijama u redovnoj nastavi nije dostupna primorale su ispitanice da same osmisle alternativna rješenja. Kada učenici tek dođu u produženi boravak potrebno je određeno vrijeme da se prilagode, te je samim time i otežan rad s njima. Učenici nakon redovne nastave nerijetko znaju biti umorni, što otežava rad. Ukoliko je riječ o heterogenoj skupini mlađih i starijih učenika, njihov tempo rada se razlikuje, te je potrebno pronaći način kako da učenici kojima treba više vremena da dovrše svoju domaću zadaću imaju potreban mir, a da pritom ostalim učenicima koji su dovršili svoju domaću zadaću ne bude dosadno. Zajedničko formiranje pravila i posljedica za njihovo kršenje može doprinijeti većem pridržavanju pravila. Uskraćivanje onog što učenici vole pokazalo se kao vrlo učinkovita metoda kod ispitanica. Nakon redovne nastave i pisanja domaće zadaće učenici se vesele slobodnom vremenu i igri s prijateljima, te im uskraćivanje toga ne ide u prilog, što ih tjera da se ponašaju u skladu sa pravilima.

5. ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem želio se dobiti uvid u iskustva učitelja produženog boravka u urbanim i ruralnim osnovnim školama u Međimurskoj županiji. Rezultati provedenog istraživanja ukazuju da ne postoje značajne razlike u organizaciji i radu produženog boravka u urbanih i ruralnih osnovnih škola. Razlike se mogu uočiti s obzirom na duljinu radnog staža u produženom boravku, ali ne i s obzirom na rad u urbanoj ili ruralnoj osnovnoj školi. Mlađe ispitanice iskazale su veću želju za radom u redovnoj razrednoj nastavi.

Istraživanje je pokazalo da se učitelje u produženom boravku ne uvažava dovoljno od strane roditelja i drugih odgojno-obrazovnih djelatnika. Roditelji na njih gledaju kao na tete u vrtiću koje su tu da čuvaju djecu. S druge strane, drugi odgojno-obrazovni djelatnici ne uzimaju u obzir njihova mišljenja kada ukazuju na mogući ili postojeći problem kod nekih učenika. S obzirom da u produženom boravku vlada opuštenija atmosfera, učitelji produženog boravka vide učenike u situacijama u kojima ih učitelji redovna nastave ne mogu vidjeti. Iz toga razloga, učitelji produženog boravka lakše uočavaju probleme kod pojedinih učenika, međutim nailaze na nerazumijevanje drugih djelatnika u školi.

Smatram da bi stručni suradnik pedagog trebao raditi na uvažavanju učitelja produženog boravka od strane drugih djelatnika i roditelja. Kada učitelj produženog boravka iskaže neki mogući problem, stručni suradnik pedagog trebao bi biti taj koji će ga podržati s obzirom da upravo on ima mogućnost otići u produženi boravak i vidjeti iz prve ruke što se dešava. Također, stručni suradnik pedagog trebao bi na početku školske godine održati roditeljski sastanak na kojem će prezentirati rad učitelja u produženom boravku i ukazati na to da učiteljice koje rade u produženom boravku nisu tete u vrtiću.

Nekoliko ispitanica istraživanja iskazalo je potrebu za češćim i cjelodnevnim posjetima stručnog suradnika pedagoga u produženom boravku kako bi dobio bolji uvid u učenike i kako se oni ponašaju u slobodno vrijeme kada nisu na nastavi. Moguće je da njihova potreba da netko dođe u produženi boravak i uvjeri se u složenost njihovog posla proizlazi iz činjenice da ih se dovoljno ne uvažava. Također, mladim učiteljima koji su tek završili fakultet i dolaze raditi u produženi boravak ili učiteljima koji su prethodno radili u redovnoj razrednoj nastavi, potrebno je u početku iskazati veću potporu i pomoć kako bi se uspješno prilagodili uvjetima rada.

S obzirom da je u istraživanju iskazano da u Međimurskoj županiji stručnog usavršavanja za učitelje u produženom boravku nije bilo, smatram da bi stručni suradnik pedagog mogao pripremati više radionica koje bi tim učiteljima mogle biti od pomoći. Također, pedagog bi u suradnji sa učiteljem produženog boravka mogao organizirati radionice za učenike produženog boravka, te na taj način, barem malo olakšati posao učitelju i iskazati mu podršku i potporu.

Ukoliko učitelj produženog boravka ukaže na neki problem koji se javlja kod pojedinih učenika u produženom boravku, stručni suradnik pedagog mogao bi održati radionicu ili predavanje na tu temu na satu razrednika. Ispitanice su iskazale potrebu za većom podrškom u radu sa učenicima s teškoćama, budući da učenici koji imaju asistente u nastavi, ti asistenti ne ostaju s njima na produženom boravku.

Osim na značaj i važnost stručnih suradnika za rad učitelja u produženom boravku, istraživanje je ukazalo i na značaj dobre suradnje i komunikacije učitelja produženog boravka i učitelja razredne nastave. Dobra komunikacija sa učiteljima redovne nastave uvelike im olakšava posao i omogućuje im da zajedno riješe probleme koji se javljaju kod učenika. Pokazalo se da ta komunikacija ponekad izostaje i učitelji redovne nastave odbijaju suradnju. U tom slučaju stručni suradnik pedagog trebao bi biti osoba koja će ukazati nastavnicima redovne nastave na važnost i značaj suradnje s učiteljima produženog boravka.

Rezultati pitanja kojim smo željeli saznati koje sličnosti i razlike bi ispitanice izdvojile između rada u produženom boravku i rada u redovnoj razrednoj nastavi su ograničeni s obzirom da nisu sve ispitanice radile u redovnoj nastavi. Njihove odgovore odlučila sam uzeti u obzir s obzirom da su sve ispitanice završile Učiteljski fakultet, te su se samim time i školovale i odradile stručnu praksu kako bi mogle raditi u redovnoj nastavi, te smatram da su dovoljno upoznate sa radom u redovnoj razrednoj nastavi da mogu odgovoriti na postavljeno pitanje.

Specifičnosti koje donosi produženi boravak svakako zahtijevaju pripremu koju ispitanice na svojim fakultetima nisu dobile ili su dobile vrlo malo teorijskog znanja. Istraživanje je pokazalo da osim što se na fakultetu ne govori dovoljno o produženom boravku, ne postoje ni edukacije koje bi im olakšale snalaženje na ovom radnom mjestu. To upućuje na potrebu redizajniranja kurikulumu obrazovanja učitelja radi dobivanja specifičnih znanja potrebnih za složenije uvjete rada u produženom boravku, te nedostatak sadržaja vezanih uz ovaj specifični oblik rada daje naslutiti da ga se ne smatra dovoljno važnim oblikom rada u školama.

Kao prijedlog za daljnja istraživanja svakako bi predložila ispitivanje razloga zbog kojih se roditelji odlučuju, odnosno ne odlučuju za upis svoga djeteta u produženi boravak. Rezultati takvog istraživanja pokazali bi koliko financijski aspekti igraju ulogu kod upisivanja djece u produženi boravak. Također, moglo bi se provesti i istraživanje koje bi ispitalo stavove učitelja redove razredne nastave, te stručnih suradnika o suradnji sa učiteljima produženog boravka. Time bi se mogla napraviti poveznica između onoga što kažu učitelji produženog boravka, odnosno rezultati bi mogli pokazati da li doista učitelji produženog boravka nisu dovoljno cijenjeni u svome kolektivu. S obzirom da se je ovim istraživanjem pokazalo da bi fakulteti koji pripremaju studente za odgojno-obrazovni rad u osnovnim školama trebali poraditi na pripremi studenata za rad u produženom boravku, moglo bi se provesti istraživanje na fakultetu među profesorima kako bi se ispitalo pripremaju li i na koji način studente za rad u produženom boravku. Rezultati tog istraživanja mogli bi doprinijeti uvođenju dodatnih predmeta i priprema za ovu vrstu odgojno-obrazovnog rada.

Zaključno, smatram da je produženi boravak vrlo koristan i to iz više razloga. Najprije bih izdvojila koristi koje donosi samim učenicima kojima daje mogućnost da sve školske obveze odrade u školi, te po dolasku kući ne moraju pisati domaću zadaću i ponavljati gradivo. Učenici imaju mogućnost da uz stručnu osobu nakon nastave napišu domaću zadaću i postave pitanja o svim mogućim nejasnoćama koja se tiču gradica. Osim toga učenici provode vrijeme sa svojim vršnjacima, te se u sklopu boravka mogu provoditi aktivnosti koje će pridonijeti njihovom rastu i razvoju. S druge strane, produženi boravak omogućuje roditeljima da su njihova djeca na sigurnom dok su oni na poslu, te po povratku kućama ne moraju s djecom pisati domaće zadaće, već to vrijeme mogu iskoristiti za obiteljsko druženje i odmor. Produženi boravak omogućio je učiteljima redovne nastave nova radna mjesta. Vidimo iz navedenog da produženi boravak ima mnoge prednosti, te činjenica da sve više hrvatskih škola uvodi produženi boravak svakako je pohvalno i nesumnjivo će doprinijeti njihovom pozitivnom razvoju. Ipak, čini se da u Hrvatskoj nedostaje nešto što bi doprinijelo boljem i kvalitetnijem produženom boravku. Vidimo se je on sve raširenija pojava u školama, ali se po pitanju obrazovanja nastavnika i stručnih suradnika nije dogodila značajna promjena, te su oni minimalno upoznati s radom u produženom boravku. Nedostaje nam literature i stručnog usavršavanja u tom području. Na kraju nam ostaje neodgovoreno pitanje zašto je tome, a s obzirom na to da će u školskoj godini 2023./2024. započeti Eksperimentalni program „Osnovna škola kao cjelodnevna škola“, ostaje nam za vidjeti hoće li se po završetku

programa dogoditi promjene po pitanju organizacije i provedbe produženog boravka i cjelodnevne nastave u hrvatskim osnovnim školama.

6. LITERATURA

III. osnovna škola Čakovec (2023) *Produženi boravak*. Preuzeto 26.06.2023. s http://os-treca-ck.skole.hr/skola?ms_nav=aab

Bognar, L., Matijević M. (2005). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.

Cindrić, M. (1995). *Profesija učitelj u svijetu i u Hrvatskoj*. Velika Gorica - Zagreb: Persona s p.o.

Čorkalo Biruški, D. (2014). *Etički izazovi kvalitativnih istraživanja u zajednici: od planiranja do istraživačkog izvještaja*. Ljetopis socijalnog rada. 21 (3), 393-423.

Čorko, A. Kutlača, R. (2019). *Pogled bez okvira u produženi boravak [1. razred]: priručnik za rad u produženom boravku: za učiteljice i učitelje razredne nastave*. Impresum: Zagreb: Profil Klett.

Doutlik, K. (2011). *Čimbenici zadovoljstva i nezadovoljstva učitelja radom u produženom boravku*. Školski vjesnik: Časopis Za Pedagogijsku Teoriju i Praksu, 427 – 444.

Doutlik, K. i Acman, J. (2015). *Implementacija pedagoških ideja Rudolfa Steinera u produženom boravku*. U: Opić, S., Matijević, M. Istraživanja Paradigmi djetinjstva, odgoja i obrazovanja: Nastava i škola za net-generacije: Unutarnja reforma nastave u osnovnoj i srednjoj školi. (str. 370 – 379). Zagreb: Učiteljski Fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

[DZS] Državni zavod za statistiku (2022), *Studenti u akademskoj godini 2020./2021*. Zagreb: Državni zavod za statistiku RH.

Fajdetić, M. Šnidarić, N. (2014). *Kompetencije stručnog suradnika pedagoga u suvremenoj pedagoškoj praksi*. Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju, 154 (3), 237 – 206.

Farbman, D. A. (2015). *The Case for Improving and Expanding Time in School: A Review of Key Research and Practice* Preuzeto 10.08.2023. s <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED561994.pdf>

Jugović, B., Puževski, V., Marčinko, Đ. (1967). *Produženi boravak učenika u osnovnoj školi*. Zagreb: Školska knjiga.

Koraj, Z. (1985). *Integracija nastave i učenja u cjelodnevnom boravku*. Zagreb: Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SR Hrvatske

Lovrentjev, A. (2005:a). *Škola koja voli mene 1: Didaktički priručnik za rad u nastavi i produženom boravku prvog razreda*. Zagreb: DiVič.

Lovrentjev, A. (2005:b). *Škola koja voli mene 2: Didaktički priručnik za rad u nastavi i produženom boravku drugog razreda*. Zagreb: DiVič.

Macuka, I. (2022). *Pregled suvremenih izazova u roditeljstvu*. *Suvremena psihologija*. 25 (1) 71-88.

Martinčević, J. (2010). *Utjecaj socijalne kompetencije učitelja na provođenje cjelodnevnog boravka učenika u školi*. *Odgojne znanosti*. 12 (2), 441-458.

Matijević, M. (2006). *Alternativna pedagogija i boravak učenika u školi*. Sombor: Pedagoški fakultet. Stranice: 30– 37.

Međimurska županija (2018) *Jednake mogućnosti u obrazovanju za djecu romske nacionalne manjine*. Preuzeto 26.06.2023. s <https://medjimurska-zupanija.hr/2018/10/01/jednake-mogucnosti-u-obrazovanju-i-za-djecu-romske-nacionalne-manjine/>

Međimurska županija (2023) *Škole u Međimurskoj županiji*. Pristupljeno 26.06.2023. <https://medjimurska-zupanija.hr/skole-u-mz/>

Međimurske novine. (2022). *Počinja škola. Posebni prilog Međimurskih novina*. Čakovec: Međimurske novine.

Miljević-Ridički, R. Pahić, T. Vizek Vidović, V. (2011). *Suradnja roditelja i škole u Hrvatskoj: sličnosti i razlike urbanih i ruralnih sredina*. *Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*. 49 (2), 165-184.

[MZO] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH (2023), *Javni poziv osnovnim školama za podnošenje prijave za sudjelovanje u Eksperimentalnom programu »Osnovna škola kao cjelodnevna škola – Uravnotežen, pravedan, učinkovit i održiv sustav odgoja i obrazovanja«*, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH.

[MZO] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH (2023), *Škole prijavljene na Javni poziv osnovnim školama za podnošenje prijave za sudjelovanje u Eksperimentalnom*

programu »Osnovna škola kao cjelodnevna škola – Uravnotežen, pravedan, učinkovit i održiv sustav odgoja i obrazovanja«, Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH.

Olujčić, I. Maras, N. (2021). *Razlike u školskom uspjehu učenika osnovne škole s obzirom na pohađanje programa produženog boravka*. Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja. 19 (2), 345-357.

Pravilnik o organizaciji i provedbi produženoga boravka u osnovnoj školi. (2019). Narodne Novine. Preuzeto sa https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_06_62_1222.html

Puževski, V. (2002). *Škola otvorenih vrata*. Jastrebarsko : Naklada Slap

Sakač, M., Marić, M. i Lipovac, V. (2017). *Školski uspjeh i anksioznost učenika u produženom i cjelodnevnom boravku*. Croatian Journal of Education, 19 (4), 1297– 1324.

Škutor, M (2014.) *Partnerstvo škole i obitelji – temelj dječjeg uspjeha*. Napredak: časopis za pedagoški teoriju i praksu, 154 (3), 209-222.

Urek, S. i Petljak Jakunić, B. (2010). *Rad u produženom boravku*. Zagreb: Agencija Za Odgoj i Obrazovanje. Preuzeto s <https://www.azoo.hr/najave-i-izvjesca-arhiva/rad-u-produenom-boravku/>

Vuković, N. (2019). *Rad školskog pedagoga na savjetovanju učitelja i pružanju podrške na profesionalnom razvoju*. Bjelovarski učitelj: časopis za odgoj i obrazovanje. 24 (1-3), 14-26.

Vuković, N. (2020). *Uloga školskog pedagoga u razvoju socijalnih kompetencija učenika*. Bjelovarski učitelj : časopis za odgoj i obrazovanje. 25 (1-3), 53-68.

Vuković, N. (2021). *Uloga školskog pedagoga u praćenju nastavnog procesa*. Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje. 4 (6), 97-111.

Trček, Z. (2021). *Malo drugačiji produženi boravak*. Varaždinski učitelj- digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje. 4 (7).

Tucman, S. (2011). *Produženi boravak: potreba suvremene škole: priručnik za učitelje i učiteljice razredne nastave u produženom boravku*. Zagreb: Školska knjiga.

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. (2008). Narodne Novine. Preuzeto sa https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_87_2789.html

Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Naklada Slap: Jastrebarsko.

7. PRILOZI

Prilog 1.: Privola ispitanika

Poštovani,

Studentica sam diplomskog studija pedagogije i filozofije na Filozofskom fakultetu u Rijeci. U sklopu pisanja diplomskog rada, uz mentorstvo prof. dr.sc. Sofija Vrcelj, provodimo istraživanje o iskustvu učitelja koji rade u produženom boravku.

Cilj diplomskog rada je ispitati iskustva učitelja produženog boravka u urbanim i ruralnim osnovnim školama u Međimurskoj županiji, te uvidjeti koje su sličnosti i razlike po pitanju organizacije i rada produženog boravka u urbanim i ruralnim osnovnim školama. Osim toga, ukazati i na važnost i značaj komunikacije i suradnje učitelja produženog boravka i učitelja razredne nastave, te učitelja produženog boravka i stručnih suradnika i načine na koji oni mogu doprinijeti boljem i kvalitetnijem produženom boravku u svojim školama.

Rezultati se ne mogu ni na koji način povezati s imenom, stoga je sudjelovanje u intervjuu u potpunosti anonimno i rezultati će biti skupno prikazani te će se dobiveni odgovori koristiti u svrhu pisanja diplomskog rada.

Također, napominjem da se od sudjelovanja u intervjuu može odustati u bilo kojem trenutku.

Ukoliko postoji potreba, mogu Vam dostaviti pisanu potvrdu mentora i institucije o provođenju istraživanja za potrebe diplomskog rada.

Imate li nekih nedoumica ili pitanja, slobodno se javite na e-mail adresu (studentica: Tena Kovač): tenakovac97@gmail.com

Dajete li svoj pristanak da se Vaši odgovori koriste u svrhu pisanja diplomskog rada?

DA

NE

Dajete li svoj pristanak da se intervju snima za potrebe obrade i analizu podataka?

DA

NE

Datum:

Potpis ispitanika:

Prilog 2.: Pisani intervju

Opći podaci

Dob:

Završen fakultet:

Radni staž:

Radni staž u produženom boravku:

Radni staž u redovnoj nastavi:

Broj učenika u produženom boravku:

Pitanja otvorenog tipa

1. **Smatrate li da Vam je fakultet dao metodička znanja za organizaciju produženog boravka? Obrazložite svoj odgovor.**
2. **Na koji način ostvarujete suradnju s učiteljima razredne nastave? Obrazložite svoj odgovor.**
3. **Koje sličnosti i razlike bi izdvojili između načina rada u produženom boravku i u redovnoj nastavi (bez obzira na to jeste li radili u redovnoj nastavi ili ne)?**
4. **Ima li Vaša škola stručnog suradnika pedagoga?**

4.1. Ako je odgovor na pitanje 4. DA:

- a) **Kako bi opisali svoju komunikaciju i suradnju sa stručnim suradnikom pedagogom?**
- b) **Smatrate li da stručni suradnik pedagog doprinosi boljem i kvalitetnijem produženom boravku, obrazložite svoj odgovor?**
- c) **Postoje li još neki načini na koje bi stručni suradnik pedagog moga doprinijeti boljem i kvalitetnijem produženom boravku, a koji se trenutno ne primjenjuju u Vašoj školi?**

4.2. Ako je odgovor na pitanje 4. NE:

- a) **Smatrate li kao učitelj produženog boravka da bi Vam stručni suradnik pedagog mogao doprinijeti boljem i kvalitetnijem produženom boravku, obrazložite svoj odgovor?**
  - b) **Na koje načine bi stručni suradnik pedagog moga doprinijeti boljem i kvalitetnijem produženom boravku?**
- 5. Ima li Vaša škola osim stručnog suradnika pedagoga i nekog drugog stručnog suradnika?**

5.1. Ako je odgovor na pitanje 5. DA:

- a) **O kojem stručnom suradniku je riječ?**
  - b) **Kako bi opisali svoju komunikaciju i suradnju sa stručnim suradnikom/suradnicima kojeg/koje ste naveli?**
- 6. Koje prednosti i nedostatke produženog boravka bi istaknuli?**
- 7. Što bi istaknuli kao najveći izazov s kojim se suočavate kao učitelj u produženom boravku ili neki konkretni događaj koji Vam je bio izazovan?**
- 8. Što bi izabrali: rad u produženom boravku ili redovnoj nastavi? Obrazložite svoj odgovor.**
- 9. Kakva Vam je komunikacija s roditeljima?**
- 10. Povjeravaju li Vam učenici često neke svoje probleme? (S obzirom da je atmosfera u produženom boravku drugačija i učenici su opušteniji nego na nastavi, ostavlja se dojam da se učenici više povjeravaju učiteljicama u produženom boravku)**
- 11. Je li vam problem održati disciplinu s obzirom da nema ocjena i kako postizete disciplinu?**

Hvala na sudjelovanju!

8. POPIS TABLICA

Tablica 1. Tablica 1. Razlika produženog boravka i cjelodnevne nastave	5
Tablica 2. Raspodjela odgovora ispitanika prema varijabli spol	30
Tablica 3. Raspodjela ispitanika prema varijabli dob	31
Tablica 4. Raspodjela odgovora prema varijabli završenog fakulteta	31
Tablica 5. Raspodjela ispitanika s obzirom na ukupni radni staž, radni staž u produženom boravku i radni staž u redovnoj nastavi	32
Tablica 6. Raspodjela ispitanika s obzirom na varijablu broja učenika u produženom boravku	33
Tablica 7. Raspodjela ispitanika s obzirom na varijablu prostor gdje se nalazi osnovna škola u kojoj rade	33
Tablica 8. Sličnosti produženog boravka i redovne razredne nastave	39
Tablica 9. Sličnosti produženog boravka i redovne razredne nastave	40
Tablica 10. Razlike produženog boravka i redovne razredne nastave	41
Tablica 11. Razlike produženog boravka i redovne razredne nastave	42
Tablica 12. Prednosti rada u produženom boravku	50
Tablica 13. Nedostaci rada u produženom boravku	51

9. POPIS GRAFOVA

Graf 1. imaju li škole u kojima rade ispitanice stručnog suradnika pedagoga 43

Graf 2. stručni suradnici zaposleni u školama ispitanica 48